Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Helina Toompark

Väärinformatsiooni tajumine kriisides Tartu välisüliõpilaste näitel

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Sten Torpan, MA

Tartu 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS....4

1. TEOREETILINE TAUST....6

1.1. Väärinformatsiooni defineerimine....6

1.1.1. Väärinformatsiooni levik, liigid ja ohud....7

1.2. Haavatavate gruppide määratlus....8

1.2.1 Vähemusrahvuste haavatavus Eestis....9

1.3. Informatsiooni tajumine ja uskumuste teke....10

1.6. Strateegiad väärinformatsiooni vastu....12

1.7. Diferentseeritud informeerituse mudel....12

1.7.1 Diferentseeritud informeerituse mudeli etapid....13

1.8. Alternatiivsed mõõdikud....14

1.9 Probleemiseade....15

2. METOODIKA....17

2.1 Andmekogumismeetod....17

2.2 Valim....18

2.3 Andmeanalüüsimetoodika....19

3. TULEMUSED....20

3.1 Välisüliõpilaste küsitluse tulemused....20

3.2 Eesti üliõpilaste küsitluse tulemused....22

4. ARUTELU....25

KOKKUVÕTE....31

SUMMARY....33

KASUTATUD KIRJANDUS....34

LISAD....43

Lisa 1. Küsimustiku kava inglise keeles....43

Lisa 2. Küsimustiku kava eesti keeles....47

Lisa 3. Välisüliõpilaste vastuste jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal....50

Lisa 4. Eesti üliõpilaste vastuste jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal..... 50
Lisa 5. Välisüliõpilaste ja Eesti üliõpilaste vastuste jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal..... 52

SISSEJUHATUS

Väärinformatsioon on laialdaselt levinud nähtus, mis hõlmab mitmesugust eksitavat teavet või valeinfot, mida võidakse levitada nii tahtlikult kui ka tahtmatult (Freelon ja Wells, 2020). Kriisiolukordades mängib informatsioon väga olulist rolli, luues soodsad tingimused väärinformatsiooni levikuks (Tran jt., 2020). Sellistel hetkedel on inimeste ohutuse jaoks väga oluline kättesaadav ning tõene informatsioon, mis võib vähendada kriisi negatiivseid mõjusid (Rexiline Ragini jt., 2018). Väärinformatsioon võib mõjutada kõiki, kuid selle mõju on sageli eriti tugevalt väljendunud haavatavate rühmade seas (Orru jt., 2022).

Vaatamata sellele, et välisüliõpilased on teatud omaduste tõttu juba haavatavas olukorras, võib nende informatsiooni tajumine kriisiolukordades seda võimendada. Üks probleem, millega välisüliõpilased silmitsi seisavad, on informatsiooni usaldusväärsuse hindamine võõras kontekstis, mille tulemusena võivad nad olla vastuvõtlikumad väärinformatsioonile (Akkadia, 2020). Eestis elavate välismaalaste eriolukorra teadlikkuse uuringust selgus, et eriolukorra ajal oli Eestis elavatele välismaalastele suureks murekohaks pidevalt muutuv ja killustatud informatsioon, mis tekitatas arusaamatusi mitmes olulises valdkonnas (Samas). Nende probleemid võivad tuleneda keelebarjäärist, kultuurinormide mõistmisest või rahalistest raskustest (Sherry jt., 2010).

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on aru saada, milline on Eestis õppivate välisüliõpilaste informatsiooni tajumine kriisiolukordades ning kui hästi suudavad nad väärinformatsiooni võrreldes Eestist pärit Tartu üliõpilastega tuvastada. Gruppide vahelised erinevused – tegurid nagu piiratud keeleoskus ja erinev kultuurikontekst – võivad mõjutada informeerituse taset.

Selleks seadsin kaks hüpoteesi ning ühe uurimisküsimuse.

- H1: Välisüliõpilased on kriisiolukordades kohalike üliõpilastega võrreldes väärinformatsiooni suhtes vastuvõtlikumad.
- H2: Välisüliõpilased on pigem informeerimata kui valesti informeeritud.
- Kuidas erineb välisüliõpilaste informatsiooni tajumine ja eristamine Eesti üliõpilastest?

Hüpoteeside testimiseks ning uurimisküsimusele vastuse otsimiseks, koostasin diferentseeritud informeerituse mudeli põhjal (Li ja Wagner, 2020) küsimustiku, millega viisin läbi küsitlusuuringu nii välisüliõpilaste kui ka Eestist pärit Tartu üliõpilaste seas.

Välisüliõpilaste informatsiooni tajumise mõistmine aitab tõhusamalt planeerida meetmeid nende abistamiseks ja toetamiseks. Sellest tööst võivad praktilist kasu ning väärtuslikku teavet saada kommunikatsioonispetsialistid, sotsiaaltöötajad, poliitikakujundajad ning muud spetsialistid, kes puutuvad kokku kriisikommunikatsiooni või haavatavate gruppidega.

Töö koosneb neljast suuremast peatükist. Esimeses osas annan ülevaate väärinformatsiooni ja sotsiaalselt haavatavate gruppide definitsioonidest, informatsiooni tajumisest ning strateegiatest väärinformatsiooni vastu. Samuti tutvustan uurimismetoodika koostamisel kasutatavat diferentseeritud informeerituse mudelit ning näitan, kuidas selle töö konteksti kohaldasin. Viimaseks toon välja tutvustuse alternatiivsetest mõõdikutest, millega informatsiooni tajumist analüüsida. Töö teises peatükis kirjeldan uuringu andmekogumismeetodit, valimit ning andmeanalüüsimetoodikat. Kolmandas peatükis esitan uuringu tulemused ning viimases ehk neljandas peatükis tulemuste arutelu.

1. TEOREETILINE TAUST

1.1. Väärinformatsiooni defineerimine

Väärinformatsioon on laialdaselt levinud nähtus (Freelon ja Wells, 2020; Lewandowsky jt., 2012), mille täpne määratlus võib olla keeruline, kuna sarnaseid termineid on samal tähendusväljal mitmeid. Seetõttu on oluline nende üksteisest eristamine. Freelon ja Wells (2020) on välja toonud, et kogu maailm on tähelepanu alla võtnud meediažanri koosluse, mida on hakatud nimetama "problemaatiliseks informatsiooniks", mis hõlmab endas ka "valeuudiseid", "väärinformatsiooni" ja "desinformatsiooni". Neid termineid kasutatakse tihti sünonüümidena, arvestamata nende sisulist ja tähenduslikku erinevust (Shin jt., 2018).

Valeuudiseid defineeritakse kui väljamõeldud teavet, mis matkib uudiste vormi (Lazer jt., 2018). Valeuudiste mõiste ei ole piisav, et täielikult kirjeldada väärinformatsiooni, seda on peamiselt hakatud ära kasutama ajakirjanduse maha surumiseks (Wardle ja Derakhshan, 2017). See mõiste koondab enda alla erinevaid teabetüüpe - sinna võivad kuuluda ajakirjanike ausad vead, eksitavad pealkirjad või laiem poliitiline manipulatsioon (European Commission…, 2018). Valeuudiste diskursust ühendab aga kolm peamist mõistet: väär- ja desinformatsioon ning pahatahtlik informatsioon (Wardle ja Derakhshan, 2017).

Pahatahtlik informatsioon võib-olla tõene teave, mida jagatakse eesmärgiga tekitada kahju mõnele inimesele, asutusele või riigile (Wardle ja Derakhshan, 2017). Segadust tekitavad terminid on aga "väärinformatsioon" (*misinformation*) ja "desinformatsioon" (*disinformation*). Mõlemad rõhutavad informatsiooni tõepäratust, kuid erinevad selles, mis puudutab informatsiooni levitaja kavatsusi (Shin jt., 2018). Väärinformatsiooni mõiste seletab täpsemalt olukorda, kus jagatakse ebatäpset või eksliku teavet, kuid ei toimu teadlikku kahju tekitamist (Wardle ja Derakhshan, 2017). Vastupidiselt eelnevale, tähendab desinformatsioon, et valeinformatsiooni jagatakse teadlikult kahju tekitamiseks (Samas). Shin jt. (2018) on täheldanud, et kuna allika kavatsuste kindlakstegemine on raske, kasutataksegi tihti valeandmete kirjeldamiseks üldistavalt sõna väärinformatsioon.

Selles töös kasutan katusterminina sõna "väär", mida kirjeldatakse kui tõele, tegelikkusele mittevastav, ebaõige, ekslik, vigane, vale (EKSS, 2009).

1.1.1. Väärinformatsiooni levik, liigid ja ohud

Digitaalajastul on muutunud sõnumite loomise, jagamise ja tõlgendamise viisid (Freelon ja Wells, 2020) ning digitaalne infrastruktuur on oma ulatuses ainulaadne ja võimaldab jõuda miljardite inimesteni (Ecker jt., 2022). See tähendab, et ka väärinformatsioon võib mõjutada üksikisikuid ja kogukondi üle maailma, riigipiire arvestamata. Kirjanduses keskendutakse palju just internetis levivale väärinformatsioonile (Acerbi, 2019; Enders jt., 2023; Suarez-Lledo ja Alvarez-Galvez, 2021; Swire-Thompson ja Lazer, 2020). Siiski ei ole selle levik midagi uut. Juba teise maailmasõja ajal uuriti sõjaaegseid kuulujutte ning leiti, et neljandik uuringus osalejatest võttis väärinformatsiooni omaks (Allport ja Lepkin, 1945).

Kuigi suur osa väärinformatsiooniga seotud probleemidest on keskendunud selle poliitilistele versioonidele, on väärinfo tekitanud mitmeid vastuolusid erinevates valdkondades (Ecker jt., 2022; Wardle ja Derakhshan, 2017), nagu näiteks tervishoid (Swire-Thompson ja Lazer, 2020), kliimamuutused (Treen jt., 2020) ning kriisiolukorrad (Vintilă jt., 2023). Kuigi väärinformatsioon võib igas olukorras ohtlik olla, siis kriisi ajal süveneb see probleem veel enam (Vintilă jt., 2023). Erinevates kriisiolukorades (loodusõnnetused, katastroofid, terrorirünnakud, haiguste levikud) on väga oluline, et kriisist mõjutatud elanikkond saaks teavet õigeaegselt ning et see oleks kehtiv (Hunt jt., 2022).

Kriiside ajal tekib kiireloomuline vajadus informatsiooni järele, mis loob soodsa olukorra väärinformatsiooni levikuks, tuues kaasa kahjulikke tagajärgi (Tran jt., 2020). Väärinformatsiooni levik sõja ajal on laialdane ja ohtlik, sest see võib võimendada või tekitada vägivalda ning takistada rahu saavutamist (Silverman jt., 2021). Sõja ajal on väga tõenäoline, et vähemalt üks konflikti osapooltest kasutab propagandat, mis ei ühti tõepärase diskursusega (Lewandowsky jt., 2013). Seega on osa sõjapidamisest see, kuidas inimesed reageerivad väärinformatsioonile (Samas). Kriisid on ettearvamatud ning tihtipeale ennetamatud, kuid kriiside negatiivset mõju inimestele on võimalik vähendada täpse ja tõese informatsiooniga (Rexiline Ragini jt., 2018).

Väärinformatsiooni uskumine ei põhjusta ainult halbade otsuste tegemist, vaid võib jääda inimeste mõtlemist mõjutama ka peale selle ümber lükkamist (Ecker jt., 2022). Hansson jt. (2020) on täheldanud, et kommunikatsioon võib olla tegur, mis mõjutab kriiside ajal individuaalset ja grupi haavatavust ning võib inimesi jääda ohustama ka väljaspool kriisi ajalisi piire. Probleemid võivad tekkida informatsiooni edastamisel, vastuvõtmisel või mõistmisel, mistõttu võivad neil tekkida takistused enda või teiste kaitsmisel (Hansson jt., 2020).

Tervisealane väärinformatsioon võib avaldada tõsiseid tagajärgi inimeste elukvaliteedile ning hullematel juhtudel mõjutada suremusriski (Swire-Thompson ja Lazer, 2020). Sotsiaalmeedias leviv tervisealane väärinformatsioon on peamiselt seotud vaktsiinide, toitumise, ravimite ja tubakatoodete ning pandeemia ja nakkushaigustega (Suarez-Lledo ja Alvarez-Galvez, 2021). Näiteks koroona pandeemia ajal oli levinud väärinformatsioon selle kohta, et osa soovituslikest või kohustuslikest kaitsemeetmetest on ebavajalikud või kahjulikud (Orru jt., 2022b). Populaarsed olid üleskutsed hoiduda maski kandmisest ning eirata kodus püsimise reeglit (Samas).

Kui suur osa inimesi usub faktivastasesse teabesse, võib see väärinfo olla aluseks poliitilistele ja ühiskondlikele otsustele, mis ei teeni ühiskonna parimaid huve (Lewandowsky jt., 2012). Lisaks võivad üksikisikud, kes on valesti informeeritud, teha isiklikke otsuseid, mis ei ole nende endi ega nende lähedaste jaoks parimates huvides ning mis võivad kaasa tuua tõsiseid tagajärgi (Samas). Isegi kui inimesel võib olla juurdepääs tõesele informatsioonile, ei pruugi tal olla kriisi ajal tegutsemiseks vajalikke vahendeid (näiteks raha) või mõjutab tegutsemist usaldus informatsiooniallika vastu (Hansson jt., 2020). Seega ohud ei puuduta kõiki alati võrdselt, vaid risk esineb grupiti ja olukorrati.

1.2. Haavatavate gruppide määratlus

Haavatavus on olukord, kus erinevad ühiskonna lõhed ja nende mõju üksteisele loovad olukordi, kus mõned inimesed või rühmad jäävad kõrvale ja kannatavad selle tagajärje all (Kuran jt., 2020). Haavatavus ei ole midagi, mis on inimestel või rühmadel olemuslikult olemas, vaid midagi, mis sõltub sellest, kui hästi nad suudavad toime tulla erinevates olukordades (Schobert jt., 2023). Omakorda sõltub see sellest, millised on ühiskonna tingimused, mis mõjutavad inimeste võimalusi ja ressursse (Samas). Ebavõrdsused on igapäevaelus aktiivsed tegurid, kuid avalduvad veel rohkem katastroofide ja kriiside ajal (Tierney, 2018). Euroopa Komisjon on defineerinud haavatavatavaid gruppe kui seda osa riigi elanikkonnast, kelle konkreetsed omadused põhjustavad neile suurema ohu humanitaarabi vajaduse järele või ilmajäetuse rahalistest- ja sotsiaalteenustest (European Commission..., 2017). Kriisiolukorras vajavad sellised grupid täiendavat abi (Samas). Inimene võib muutuda haavatavaks nii kriisi mõjutuste kui ka kriisi tulemuste tõttu (Tierney, 2018).

Haavatavatest rühmadest rääkides, on tihti jäetud arvestamata ristuvate tunnustega, keskendudes rohkem rühma tervikomadustele kui individuaalsetele (Kuran jt., 2020; Tierney, 2018). Tireney

(2018) on rõhutanud, et kui me määratleme inimesed haavatavaks nende kuuluvuse põhjal mingisse gruppi, jätame me märkamata suured erinevused, mis nendes gruppides esineda võivad. Haavatavus ei ole kaasasündinud või kindlate sotsiaalsete rühmadega ühtemoodi seotud, vaid oleneb individuaalsete ja kontekstuaalsete tegurite suhetest, mis võivad ajas muutuda (Hansson jt., 2020). Seetõttu tuleks haavatavust vaadelda intersektsionaalse (ehk ristuvate haavatavuse tegurite) vaatenurga kaudu, et vältida liigset üldistamist.

Intersektsionaalsus kirjeldab, kuidas erinevad mõjuvõimude suhted kujundavad ja mõjutavad inimeste elusid ja suhteid eri ühiskondades (Collins ja Bilge, 2020). See mõiste selgitab asjaolu, et erinevad ebavõrdsused (sugu, vanus, rass, sotsiaalne klass) on seotud, mõjutavad üksteist ning loovad erinevaid haavatavuse tasemeid ehk ebavõrdsused on ristuvad (Samas). Seda nii kriiside kui ka igapäevaelu kontekstis (Tierney, 2018). Näiteks Eestis on vähemusrahvusest naiste ebavõrdsus tööturul suurem kui vähemusrahvusest meestel või eesti rahvusest naistel (Kantar Emor, 2023).

Intersektsionaalsuse puhul on oluline, et grupid, mis mõnes olukorras on haavatavad, ei pruugi seda olla mõnes teises olukorras (Kuran jt., 2020). Haavatavuse dünaamilisust kriiside ajal näitab näiteks COVID-19 pandeemia, mis ajendas varasemalt toime tulnud inimesi suunduma abiasutuste teenusele, sest neil kadus lootus leida muid võimalusi oma olukorra parandamiseks (Orru jt., 2021). Orru jt. (2021) uurisid COVID-19 pandeemia mõju abiasutuste klientidele ning välja kujunes kolm abisaajate rühma, kellel olid pandeemiast tulenevalt erinevad kogemused. Näiteks kogesid need abiastuste kliendid, kellel oli olemas oma kodu, rohkem negatiivseid materiaalseid ja psühholoogilisi mõjusid, kui tänaval või ajutises öömajas elavad abivajajad (Orru jt., 2021). See näitab, kuidas gruppide seas esinevad individuaalsed ja kontekstuaalsed erinevused inimeste haavatavust erinevates olukordades mõjutavad.

1.2.1 Vähemusrahvuste haavatavus Eestis

Eesti riiklikes poliitikadokumentides ei ole täpsustatud, kes on need inimesed või haavatavad rühmad, kes erilist tähelepanu vajavad, millised on nende tunnused ja mis neid haavatavaks muudab (Orru jt., 2022a). Inimese individuaalne suutlikkus toime tulla ja kohaneda ohtude või kriisidega, määrab suurel määral haavatavuse taseme ning võime seda vähendada on sõltuv juurdepääsust erinevatele ressurssidele nagu haridustase, tervis, sotsiaalsed suhted, oskused (sh keeleoskus) ning majanduslik toimetulek (Kuran jt., 2020).

2023. aasta seisuga on Eesti rahvastikust 22% venelased, 9% muust rahvusest ning 0,8% teadmata rahvusest (Statistikaamet, tabel RV0222U). Suhteline vaesus, absoluutne vaesus ning

ilmajäetuse määr on kõrgemad just mitte-eestlaste seas (Statistikaamet, tabel LES25). Ebavõrdsus on pikemat aega olnud seotud puuduliku keeleoskusega ning piirkondadega, kus elab peamiselt venekeelne elanikkond ja kus majanduslik areng on maha jäänud (Kantar Emor, 2023). Kriisid mõjutavad vähemusrahvuseid kõvemini. Neid iseloomustab hästi mõiste "teabevaegus", mis tähendab, et inimestel on puudu ressurssidest teabe otsimiseks (Akkadia, 2020). Selleks võivad olla sotsiaalse võrgustiku puudus kui ka ebapiisav infootsimise oskus (Samas).

Võrreldes eestlastega on Eestis elavate muust rahvusest inimeste puhul on kasvanud sotsiaalmeedia kasutus ja aktiivsus (Kantar Emor, 2023), mis võib neid muuta haavatavamaks väärinformatsiooni suhtes (Ecker jt., 2022). Oluliseks infohankimise vahendiks peavad muust rahvusest inimesed ka teisi inimesi ehk näiteks sõpru, kolleege, koolikaaslasi (Kantar Emor, 2023). Eestis elavate välismaalaste eriolukorra teadlikkuse uuringust (2020) tuli välja, et eriolukorra ajal oli Eestis elavatele välismaalastele suureks murekohaks pidevalt muutuv ja killustatud informatsioon, mis tekitatas arusaamatusi mitmes olulises valdkonnas. Teatud juhtudel puudus neil teadlikkus, et millistest allikatest informatsiooni hankida ning kriisikommunikatsioon ei aidanud hirme leevendada (Akkadia, 2020).

Pandeemia ajal esines samu kogemusi mitme riigi välismaalastel. Li jt. (2020) uurisid Lõuna- ja Kagu-Aasia välisüliõpilasi ning nende probleemiks oli informatsiooni tõlkimine ning arusaadavus, mis muutis informatsiooni jõudmise välismaalasteni aeglasemaks. Eestis elavate välismaalastest sisuloojate sõnul esines eriolukorra ajal riigipoolse info viibimist, mis lükkus välismaalaste jaoks veel edasi, kuna tõlkimisele kulus tohutult ressursse (Akkadia, 2020). USA välisüliõpilaste seas oli pandeemia ajal ärevuse ning depressiooni näitajad kõrgemad kohalike üliõpilaste keskmisest (Maleku jt., 2022). Peamisteks stressiteguriteks olid probleemid majandusliku olukorraga, diskrimineerimisega, hädavajalike teenuste ning esemete kättesaadavusega ning vajadus vaimse tervise toe järele (Samas). Keelebarjääri probleeme ei ole ainult kriisiinfo kättesaadavuse puhul. Muust rahvusest elanikud on Eestis väljendanud rahulolematust teenuste kättesaadavusega, mis on peamiselt tekkinud keelebarjääri tõttu (Kantar Emor, 2023). See tähendab, et neil ei ole olnud kättesaadavat informatsiooni.

1.3. Informatsiooni tajumine ja uskumuste teke

Siin töös määratletakse vääruskumusi, kui uskumusi faktiliste küsimuste kohta, mis ei toetu selgetele tõenditele ega ekspertide arvamusele, mis hõlmab enda alla nii valed kui ka

põhjendamatud uskumused (Nyhan ja Reifler, 2010). Aastakümneid on väärinformatsioonist rääkides keskendutud asjaolule, et inimesed mõistavad informatsiooni valesti või neil puudub juurdepääs faktidele (Ecker jt., 2022). See ei ole tingimata vääruskumuste kujunemise peamine põhjus. Rolli mängivad ka kognitiivsed, sotsiaalsed ja afektiivsed tegurid (Ecker jt., 2022). Väärinformatsiooni märkamine võib olla raske, kuid vastuvõtlikkus sõltub nii informatsiooni kui ka vastuvõtja omadustest (Van Der Linden jt., 2023). Paljudel juhtudel eiratakse teaduslikke järeldusi, sest need on vastuolus inimeste maailmavaadete või poliitiliste/usuliste arvamustega, mitte sellepärast, et inimesed on mingi küsimuses osas valesti informeeritud (Lewandowsky ja Oberauer, 2016). Näiteks võivad inimesed olla vaktsiinivastased või eirata kliimamuutuste olemasolu isegi kui nad teavad, et on tõestatud vastupidist (Ecker jt., 2022).

Kuigi inimesed usuvad rohkem uudiseid, mis ühtivad nende poliitiliste vaadetega, mängib suuremat rolli asjaolu, et inimesed ei peatu ja ei mõtle selle üle, et kas loetu vastab tõele või mitte (Pennycook ja Rand, 2021). Tihtipeale usuvad inimesed liiga kergelt teavet, mis ei ole tõene (näiteks vandenõuteooriad) ning on ebakindlad selle teabe suhtes, mis tegelikult on tõene (näiteks teaduspõhised soovitused seoses tervisega) (Pantazi jt., 2021). Ajul on raske kohandada olemasolevaid teadmisi, kui me puutume kokku uue informatsiooniga ning kui väited on valed, kuid tunduvad õiged, võime neid omaks võtta kui fakte (Van Der Linden jt., 2023). Peamiselt on inimesed pigem kallutatud uskuma, et teave, mida nad loevad, on tõene ning teabe mitte uskumine nõuab suuremat pingutust (Brashier ja Marsh, 2020; Pantazi jt., 2021). Nõutav kognitiivne pingutus muudab inimesed haavatavaks tähelepanu hajumise suhtes (Brashier ja Marsh, 2020). Seega on igaüks mingil määral väärinformatsioonile vastuvõtlik.

Gilbert jt (1990) viisid läbi kaks sarnast eksperimentaalset uuringut, kus osalejatele esitati väiteid, mis olid selgelt sildistatud, kas tõeseks või vääraks. Esimeses uuringus (Gilbert et al., 1990) kasutati väidete juures tõepärasust määravaid silte ning teises sarnases uuringus (Gilbert jt., 1993), kasutati väidete eristamiseks musta ja punast kirjastiili. Uuringute ajal olid osalejad jagatud kahte gruppi, millest ühe liikmeid häirit tahtlikult, et nende tähelepanu hajutada. Mõlemas uuringus tuli välja, et kui hiljem paluti osalejatel väidete tõepärasust meenutada, siis need osalejad, kelle tähelepanu uuringu ajal hajutati, mäletasid võrreldes teise grupiga rohkem vääraid väiteid tõesena (Gilbert et al., 1990, 1993).

Samuti võivad inimesed kalduda uskuma sisu, mis sisaldab üleskutseid emotsioonidele (Ecker jt., 2022). Inimesed tajuvad seost emotsioonide ning veenvuse vahel ning kalduvad loomulikult kasutama emotsionaalset keelt, kui nad teisi milleski veenda üritavad (Rocklage jt., 2018). Ecker

jt. (2022) on toonud välja, et emotsioon võib olla veenev, sest see võib juhtida tähelepanu eemale näiteks allika usaldusväärsusest.

1.6. Strateegiad väärinformatsiooni vastu

On oluline selgitada välja, miks inimesed jagavad väärinformatsiooni ning milliseid strateegiaid peab rakendama selle vastu võitlemiseks (Vintilă jt., 2023). Väärinformatsiooni paranduskatsed on näidanud mõõdukat mõju vääruskumuste muutmisele (Walter ja Murphy, 2018). Walter ja Murphy (2018) on leidnud, et paranduskatsed on tervisealase väärinformatsiooni puhul edukamad kui poliitilise teabe puhul, millest võib järeldada, et inimesed on vähem vastuvõtlikumad muutustele kui teemaks on nende poliitiline kuuluvus. Uurides inimeste käitumist peale valeuskumusi parandava teabe lugemist, on leitud, et need parandused on harva tõhusad ehk inimesed jätkavad tuginemist oma teadmistele, isegi kui nad on teadlikud, et see on vale (Lewandowsky jt., 2017). Väärinfo on parandustele eriti vastupidav kui see seab kahtluse alla inimese maailmavaated ehk nende põhilised uskumused selle kohta, kuidas maailm peaks toimima (Cook jt., 2017).

Tõhusust on näidanud meetod, kus väärinfo mõju vähendamiseks on tuginetud sidususele mitte lihtsalt faktide ümberlükkamisele (Walter ja Murphy, 2018). Walter ja Murphy (2018) on toonud näiteks, et kui inimene usub, et USA endine president Obama on sündinud Keenias, siis selle kuulujutu edukaks ümberlükkamiseks on oluline lisada ka konteksti ehk kuidas ja miks selline kuulujutt alguse sai. Erinevateks väärinformatsiooni vastu võitlevateks ning paremateks kommunikatsioonistrateegiateks on ka välja pakutud infograafikuid, et köita tähelepanu ning tõsta teadlikkust (Siricharoen ja Siricharoen, 2018). Roozenbeek ja Van Der Linden (2019) kavandasid veebipõhise mängu, mille läbi õpetada inimesi väärinformatsiooni ära tundma. Peale mängu mängimist, tajusid uuringus osalejad väärinformatsiooni palju vähem usaldusväärsena, kui varem (Roozenbeek ja Van Der Linden, 2019).

1.7. Diferentseeritud informeerituse mudel

Väärarusaamu uurides jäetakse sageli tähelepanuta uskumuste kindluse tase (Li ja Wagner, 2020). Tavaliselt tuvastatakse uuringutes väärarusaamad küsitluste faktiküsimustele antud ebaõigete vastuste põhjal (Samas). Valed vastused faktiküsimustele võivad viidata kindlatele ekslikele uskumustele või lihtsalt teadmatutele arvamistele tundmatute teemade kohta ning

tavapärased teadmiste hindamised ei pruugi anda vahendit nende võimaluste esitamiseks (Pasek jt., 2015).

Antud bakalaureusetöös kasutan uurimismeetodiks küsitlust, mille koostamisel toetusin Li ja Wagneri (2020) diferentseeritud informeerituse mudelile (vt joonis 1). Diferentseeritud informeerituse mudel selgitab erinevusi selles, kui hästi inimesed teemasid teavad ja kuidas nad vastavad küsimustele, mis uurivad nende teadmiste kohta (Li ja Wagner, 2020).

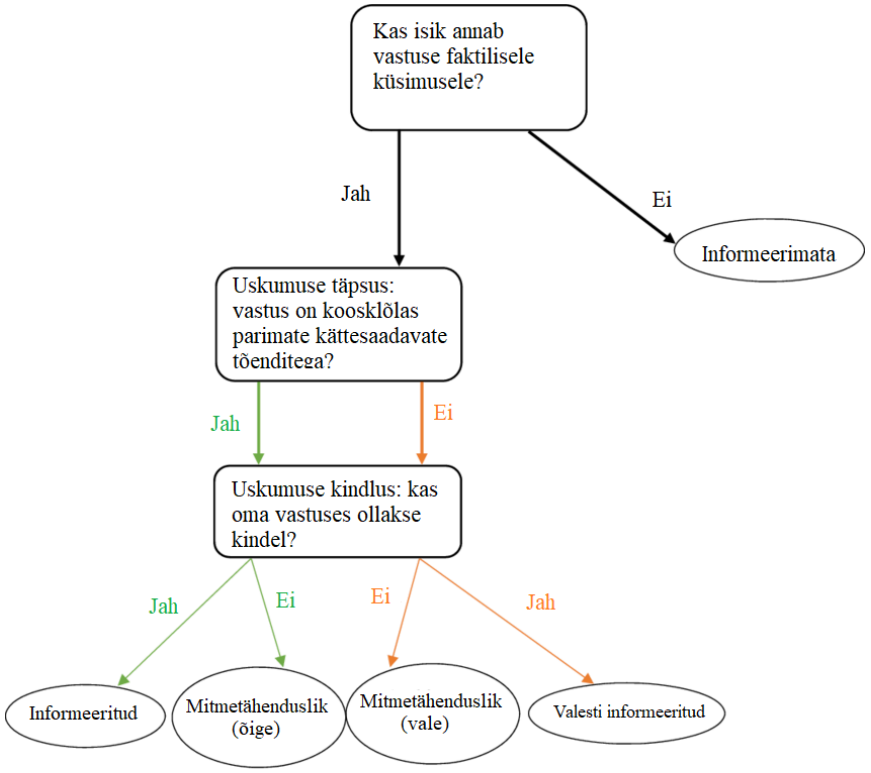

Joonis 1. Diferentseeritud informeerituse mudel, Li ja Wagner, 2020 põhjal

Diferentseeritud informeerituse mudeli põhjal jagunevad inimeste teadmised viite kategooriasse (vt Joonis 1), mille etappe tutvustan järgmises alapeatükis. See mudel pakub kommunikatsiooniuurijatele väärtuslikku vahendit inimeste teadmiste taseme hindamiseks. Li ja Wagner (2020) testisid oma hüpoteese kahe sarnase uuringuga, mille osiseid kasutan siin töös uurimismeetodi loomiseks.

1.7.1 Diferentseeritud informeerituse mudeli etapid

Diferentseeritud informeerituse mudeli esimeses etapis kontrollitakse uskumuste olemasolu. Vastaja loeb väidet ning valib, kas see on tõene, väär või vastuse "ei oska öelda". Vastus “ei oska öelda” on kõige otsesem märk, et vastaja pole informeeritud ehk teadmised puuduvad

(*uninformed*) (Luskin ja Bullock, 2011). Vastusevariant “ei oska öelda” mängib seetõttu selle uuringu kontekstis olulist rolli. See aitab eristada informeerimata vastajad ning vältida juhuslikult pakutud vastuseid (Luskin ja Bullock, 2011). Kui vastus on midagi muud kui “ei oska öelda”, liigub vastaja edasi järgmisesse etappi. Selle etapi koostan käesolevas töös Li ja Wagneri (2020) esimese uuringu eeskujul, kuid esitan võrdselt nii tõeseid kui ka vääraid väiteid.

Mudeli teise etapi koostan Li ja Wagneri (2020) teise uuringu näitel, kuid osajatele, kes valisid vastuse, mis ei ole “ei oska öelda”, näidatakse väidet, mis on vastupidine esimesele väitele. Tõese väite puhul esitatakse väärinfot ja väära väite puhul esitatakse tõest infot. Li ja Wagneri (2020) lasid selles etapis osalejatel lugeda faktikontrolli artiklit.

Tavaliselt võtavad uuringud valesid vastuseid faktilistele küsimustele tõendina väärarusaamade kohta, kuid on oluline tähele panna inimeste uskumuste kindlust (Li ja Wagner, 2020). Seetõttu hindab kolmandas etapis vastaja oma uskumuste kindlust: kindlad ja õiged vastused määratletakse “informeerituks (*informed*)” ning kindlad, kuid ebaõiged vastused määratletakse “valesti informeerituks (*misinformed*)”. Vastused, mis on õiged või valed, kuid ebakindlad, määratletakse “mitmetähenduslikeks (*ambiguous*)”. Nende seisukohtades võib olla tõde, kuid oluline on see, et nad teadvustavad oma ebakindlust. Selle etapi koostan siin töös Li ja Wagneri (2020) esimese uuringu eeskujul.

1.8. Alternatiivsed mõõdikud

Inimeste informatsiooni tajumist ja teadlikkust on võimalik mõõta mitmel viisil. Nagu eelnevalt mainitud, on võimalik väärarusaamu tuvastada faktiküsimustele ebaõigete vastuste andmise kaudu, kuid sellega võivad tähelepanuta jääda erinevad informatsiooni tajumise aspektid. Tajutud olukorrateadlikkus (inglise keeles *perceived situation awareness*) sarnaneb diferentseeritud informeerituse mudelile ning hindab inimese subjektiivset arusaama hetkeolukorrast või keskkonnast (Polikarpus ja Danilas, 2022). Tajutud olukorra teadlikkust mõõdetakse skaalaga, esitades peale küsimuse esitamist skaala, kus vastaja saab hinnata kindlust oma vastuses (Samas). Tajutud olukorrateadlikkus mõõdab indiviidi subjektiivset taju oma teadlikkusest konkreetses kontekstis, samas kui diferentseeritud informeerituse mudel on teoreetiline raamistik, mis liigitab indiviidid nende teadmiste taseme, uskumuste täpsuse ja kindluse alusel.

Meedia- ning infopädevuse mõisted on viimasel ajal kokku pandud ning neid on võimalik uurida mitmel erineval viisil (Schofield jt., 2023). Enamjaolt mõistetakse meedia- ja infopädevuse all

kui isiklike teadmiste, oskuste ja vaadete kogumikku, mis areneb koos meedia arenguga ning ulatub kaugemale tavapärasest digipädevustest (Cuervo Sánchez jt., 2021). Kuigi kitsamad meedia- ja infopädevuse uuringud annavad täpsemaid tulemusi siis põhjalikuma ülevaate saamiseks on oluline kasutada mitmemõõtmelist metoodikat (näiteks Khlaisang ja Koraneekij, 2019), mis nõuab metoodika kohandamist vastavalt uurimise keerukusele ja mitmekesisusele (Schofield jt., 2023). Schofiled jt. (2023) tehtud analüüsist selgus, et üksik uuring ei suuda anda terviklikku pilti inimeste meedia- ja infopädevuse kohta.

1.9 Probleemiseade

Kriisiolukordades on oluline, et oleks kättesaadav tõene ja selge informatsioon, mis võib aitada vähendada kriisi negatiivseid tagajärgi (Rexiline Ragini jt., 2018), mis loob soodsa olukorra väärinformatsiooni levikuks (Tran jt., 2020). Kuigi väärinformatsioon võib igas olukorras ohtlik olla, siis kriisi ajal süveneb see probleem veel enam (Vintilă jt., 2023) ning mõjutab sageli kõige enam haavatavaid rühmi (Orru jt., 2022). Eestis elavate välismaalaste eriolukorra teadlikkuse uuringust tuli välja, et vähemusrahvuste jaoks oli suureks probleemiks pidevalt muutuv ja killustunud informatsioon (Akkadia, 2020). Kui informatsioon ei ole kättesaadav või selle mõistmisel võib tulla probleeme (näiteks keelebrajääri tõttu), võib see muuta inimesi kriisiolukorras haavatavamaks või haavatavust võimendada (Hansson jt., 2020).

Vähemusrahvusi iseloomustab mõiste mõiste "teabevaegus", mis tähendab, et inimestel on puudu ressurssidest teabe otsimiseks (Akkadia, 2020). Selleks võivad olla sotsiaalse võrgustiku puudus kui ka ebapiisav infootsimise oskus (Samas), mida võivad süvendada keelebarjäär või kultuurinormide mõistmine (Sherry jt., 2010). Eriolukorra ajal tuli välja, et Eestis elavate välismaastel puudus teatud juhtudel arusaam, millistest allikatest informatsiooni hankida (Akkadia, 2020). Muust rahvusest elanikud on toonud välja, et keelebarjääri tõttu on neil raskusi teenuste kättesaadavusega (Kantar Emor, 2023). See tähendab, et neil ei ole olnud kättesaadavat informatsiooni.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on aru saada, milline on Eestis õppivate välisüliõpilaste informatsiooni tajumine kriisiolukordades ning kui hästi suudavad nad väärinformatsiooni võrreldes Eestist pärit Tartu üliõpilastega tuvastada. Gruppide vahelised erinevused – tegurid nagu piiratud keeleoskus ja erinev kultuurikontekst – võivad mõjutada informeerituse taset.

Selleks koostasin diferentseeritud informeerituse mudeli põhjal (Li ja Wagner, 2020) eksperimentaalse küsimustiku, millega otsin kinnitust järgmistele hüpoteesidele:

- H1: Välisüliõpilased on kriisiolukordades kohalike üliõpilastega võrreldes väärinformatsiooni suhtes vastuvõtlikumad.
- H2: Välisüliõpilased on pigem informeerimata kui valesti informeeritud.

Lisaks otsin vastust ühele uurimisküsimusele:

- Kuidas erineb välisüliõpilaste informatsiooni tajumine ja eristamine Eesti üliõpilastest?

2. METOODIKA

Metoodika peatüki esimeses pooles tutvustan andmekogumismeetodit ehk kirjeldan eksperimentaalse küsimustiku ja väidete koostamist diferentseeritud informeerituse mudeli põhjal. Teises pooles annan ülevaate küsitluse valimist ning protsessist, kuidas küsitluses osalejad uuringusse kaasasin. Lisaks tutvustan andmeanalüüsil kasutatavat meetodit. Selle bakalaureusetöö raames kasutan kirjeldavat statistikat, mis aitab mõista üliõpilaste väärinformatsiooni tajumist diferentseeritud informeerituse kontekstis.

2.1 Andmekogumismeetod

Hüpoteeside testimiseks ning kahe grupi võrdluse aluseks on Li ja Wagneri (2020) uuringudisain, mis põhineb diferentseeritud informeerituse mudeli põhjal (vt joonis 1) ning mille kohandasin vastavalt käesoleva uurimuse kontekstile.

Hüpoteeside testimiseks koostasin *LimeSurvey* keskkonnas kaks isetäidetavat veebipõhist eksperimentaalset ankeetküsitlust, kus osalejatel paluti hinnata etteantud väidete tõepärasust valides variantide "tõene", "väär" ja "ei oska öelda" vahel (Beilman, 2020). Üks küsimustik oli eestikeelne ja teine inglisekeelne. Ankeetküsitlus ostus valituks oma kiiruse ning mugavuse tõttu (Lagerspetz, 2017). Ankeetküsitluse oluliseks valikupõhjuseks oli asjaolu, et osalejad saavad vastata vabalt valitud ajal ja kohas (Samas).

Küsimustikus esitatud väited põhinesid erinevatel kriisiolukordadel (vt Lisa 1). Algselt kasutasin väidete aluste loomiseks AI abi ning täiendasin neid, lisades kriisiolukorrad Tartu kontekstis. Väiteid modifitseeriti, et neil oleks kirjandusega kooskõlas olev haavatavaks muutmise mehhanism. Väidete loomise puhul keskendusin küsimusele, kuidas selle väite uskumine inimest haavatavaks muudab? Haavatavad olukorrad on lisatud väidete tabelisse, vastava väite alla (vt Lisa 1). Väiteid esitati kokku 20, millest kümme olid põhiväited ning kümme nende vastuväited. Kümnest põhiväitest viis olid tõesed ning viis väärad.

Mõlema, nii eesti- kui ka ingliskeelse küsimustiku alguses oli sissejuhatav osa, kus tutvustasin ennast ning küsimustikku. Palusin vastajatel konteksti lisamiseks ette kujutada, et nad on Tartus ja toimub ettenägematu kriis/katastroof/hädaolukord. Saadud teave ja see, kuidas nad seda

tõlgendavad, võib olla otsustav otsuste tegemisel, mis säilitavad nende heaolu, turvalisust ja vara. Võime eristada teabe paikapidavust võib suuresti mõjutada selliste olukordade tulemusi.

Vastus "ei oska öelda" on kõige otsesem märk, et vastaja pole informeeritud ehk teadmised või arvamused puuduvad ning osaleja liikus edasi järgmise väite juurde (Luskin ja Bullock, 2011). Kui vastus oli midagi muud kui "ei oska öelda", liikus vastaja edasi järgmisesse etappi ning talle esitati väide, mis oli vastupidine algsele väitele. Tõese väite puhul esitati väärinfot ja väära väite puhul esitati tõest infot. Selline vorm andis võimaluse koguda andmeid osalejate esialgsete uskumuste kohta ja uurida nende reaktsioone vastupidise informatsiooni suhtes (Li ja Wagner, 2020).

Peale väidete tõepärasuse hindamist paluti osalejatel hinnata kindlust oma vastuses, mille järgi jagunesid vastused informeerituse skaalale väidete kaupa. Hinnang anti skaalal 1 kuni 4, kus 1 oli "üldse mitte kindel" ning 4 "väga kindel". Kindlad ja õiged vastused määratleti "informeerituks" ning kindlad, kuid ebaõiged vastused määratleti "valesti informeerituks". Vastused, mis olid õiged või valed, kuid ebakindlad, määratleti "mitmetähenduslikeks (mitme tähendusega, ebaselge)".

2.2 Valim

Antud bakalaureusetöö valimi moodustasid Tartus õppivad välismaalased ning kontrollgrupp, mis koosnes Tartus õppivates Eesti kodanikest tudengitest. Välistudengite valim koosnes 22-st välistudengist. Pooled vastanutest olid naised (50%) ning pooled mehed (50%). Kontrollgrupi valimi mahuks oli 22 Tartus õppivat Eestist pärit tudengit, kellest 14 olid naised (64%) ja 8 mehed (36%).

Uurimuses osalejate leidmiseks kasutasin mugavusvalimit ehk valimisse võtsin need inimesed, keda oli võimalikult kerge kätte saada (Lagerspetz, 2017). Välistudengitega sain kontakti läbi Ühiskonnateaduste instituudi ning Johan Skytte poliitikauuringute instituudi. Uuringusse kutsusin osalema Desinformatsiooni ja ühiskondliku toimepidevuse eriala tudengid ning Skytte instituudis õppivad väliskülalistudengid ja välistudengid. Samuti veetsin 2024. aasta aprillis ühe pärastlõuna Raatuse üliõpilaselamu fuajees ning jagasin välisüliõpilastele küsimustiku lingi QR-koodi. Raatuse üliõpilaselamus sai kinnitust andmekogumismeetodi valiku põhjendus. Paljudel ei olnud aega kohe vastata ning nad eelistasid seda teha kooliteel või muul hilisemal ajal.

Eestis õppivate välismaalaste kõrvale küsitlesin lisaks eestlastest Tartu tudengeid. Eesti tudengitega sain kontakti läbi tutvuste. Küsitluse saatsin Semiootika ja kultuuriteooria ning Ajaloo 1. kursuse tudengitele ning Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu 1. ja 2. kursuse tudengitele.

2.3 Andmeanalüüsimetoodika

Andmete statistiliseks analüüsimiseks kasutasin programmi Microsoft Excel, mille alusel koostasin risttabelid ja kirjeldav statistika. Kirjeldava statistika eesmärk käesolevas töös on mõista osalejate informatsiooni tajumist ning võrrelda keskmiste vastuste jaotust välisüliõpilaste ja kohalike üliõpilaste vahel. Võrdluseks arvutasin välisüliõpilaste ja kohalike üliõpilaste enesekindlate ja õigete vastuste, enesekindlate, kuid ebaõigete vastuste ja mitmetähenduslike vastuse osakaalud ja keskmised. Lisaks uurisin vastuste keskmist jaotust väidete tõepärasuse lõikes. See annab ülevaate sellest, kuidas osalejad kriisiolukorras informatsiooni tajuvad ning millised erinevused esinevad välisüliõpilaste ja kohalike üliõpilaste vastuste vahel.

Kahe grupi vastuste võrdlemiseks arvutasin mõlema rühma jaoks eraldi erinevate vastusekategooriate vastuste protsendid. Osalejad hindasid väidete tõepärasust valides variantide “Tõene”, “Väär” ja “Ei oska öelda” vahel. Kõik, kes vastasid midagi muud kui “Ei oska öelda”, hindasid oma vastuse kindlust skaalal 1 kuni 4, kus 1 oli “üldse mitte kindel” ning 4 “väga kindel”. Vastused, mis on märgitud kui “üldse mitte kindel (1)” ja "mõnevõrra ebakindlad (2)", kodeerisin ümber "mitmetähenduslikeks" vastusteks ning "mõnevõrra kindel (3)" ja "väga kindel (4)" märkisin "kindlateks" vastusteks.

Vastused jagunesid väidete tõepärasuse ja vastuse kindlusehinnangu põhjal informeerituse skaalale: vastus “Ei oska öelda” liigitati “informeerimata (*uninformed*)” vastuseks, kindlad ja õiged vastused määratleti “informeerituks (*informed*)” ning kindlad, kuid ebaõiged vastused määratleti “valesti informeerituks (*misinformed*)”. Mitmetähenduslikku ja õiget vastust tähistatakse kui "mitmetähenduslikku ja õige (*ambiguous and correct*)" ning mitmetähenduslik ja vale vastus märgitakse kui "mitmetähenduslik ja vale (*ambiguous and incorrect*)".

3. TULEMUSED

Käesolevas peatükis annan ülevaate eksperimentaalse küsitluse tulemustest välisüliõpilaste ning Eesti üliõpilaste seas. Esitan mõlema grupi keskmised vastused, diferentseeritud informeerituse mudeli skaalale jagunemised, vastused väidete tõepärasuse lõikes ning informeerituse mudeli skaalale jagunemised väidete teemade lõikes. Tulemused esitan vastuväitele antud vastuste ja vastajate kindluse põhjal.

3.1 Välisüliõpilaste küsitluse tulemused

Küsitluses osalenud välisüliõpilaste vastustest jagunesid 43,2% vastustest informeerituse skaala kategooriasse informeerimata, 39,5% kategooriasse informeeritud ning 3,6% kategooriasse valesti informeeritud. Kategooriasse "mitmetähenduslik ja õige" kuulus keskmiselt 10,9% vastustest ning kategooriasse "mitmetähenduslik ja vale" keskmiselt 2,7% vastustest (vt Tabel 1).

Tabel 1. Välisüliõpilaste vastuste jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal

	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Kõikide väidete vastuste arvu keskmine (vastust)	9,5	8,7	0,8	2,4	0,6
Osakaal koguvalimist (kõigi väidete kõigist vastustest)	43,2%	39,5%	3,6%	10,9%	2,7%

Allikas: koostatud autori kogutud andmete põhjal

Tabelist 1 selgub, et välisüliõpilased on pigem informeerimata, kui valesti informeeritud. Märkimisväärne osa välisüliõpilaste vastustest kuulus "informeerimata" kategooriasse ning väiksem osa "informeeritud" kategooriasse, mis viitab välisüliõpilastest vastajate teadmiste puudumisele. Informeerimata ja mitmetähenduslikud vastused moodustasid kogu välisüliõpilaste valimist 57%. Keskmiselt kolm vastust kuulusid mitmetähenduslikku kategooriasse. Rohkem oldi ebakindel õigetes vastustes, kui valedes vastustes.

Tabel 2. Välisüliõpilaste vastused diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriate ja väidete tõepärasuse lõikes

Väärad väited					
	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õige vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Vastuseid kokku	53	38	7	9	3
Väärate väidete vastuste arvu keskmine (vastust)	10.6	7.6	1.4	1.8	0.6
Osakaal koguvalimist (väärate väidete kõigist vastustest)	48,2%	34,5%	6,4%	8,2%	2,7%
Tõesed väited					
	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Vastuseid kokku	42	49	1	15	3
Tõeste väidete vastuste arvu keskmine (vastust)	8.4	9.8	0.2	3	0.6
Osakaal koguvalimist (tõeste väidete kõigist vastustest)	38,2%	44,6%	0,9%	13,6%	2,7%

Allikas: koostatud autori kogutud andmete põhjal

Välismaalaste seas esines ebakindlusi kõige rohkem väidete osas, mis puudutasid elektrilist hädaolukorda ning tehase tulekahjut (vt Lisa 3). Kõige rohkem oli informeerimata vastuseid väidete osas, mis puudutasid avalikke varjumiskohti, üldist ohuhoiatust, kriisiolukorraks toidu varumist ja Tartu linna hädaolukorrast teavitamise viisi. Nendest väidetest olid väärad avalikku varjumiskoha väide, kriisiolukorraks toidu varumise väide ning Tartu linna hädaolukorrast teavitamise viisi väide. Tõeseks väiteks, mille osas oli kõige rohkem informeerimata vastuseid, oli väide üldise ohuhoiatuse kohta.

Kõige rohkem oli informeeritud vastuseid väidete osas, mis puudutasid tehase tulekahjust tulenevat suitsu, üleujutuse hädaolukorda, üldist ohuhoiatust ja elektrilist hädaolukorda. Väited, mille puhul oli kõige rohkem informeeritud vastuseid, olid tõesed. Kõige rohkem oli valesti

informeeritud vastuseid väidete osas, mis puudutasid elektrikatkestust ja veeohutust. Mõlemad väited, mille osas oldi kõige rohkem valesti informeeritud, olid väärad. Kõige vähem old informeerimata vastuseid väite osas, mis oli tõene ning puudutas elektrilist hädaolukorda. Kõige vähem oli informeeritud vastuseid väära väite osas, mis puudutas Tartu linna hädaolukorrast teavitamise viisi.

3.2 Eesti üliõpilaste küsitluse tulemused

Tartus õppivatest Eesti üliõpilaste vastused olid keskmiselt 30,9% informeerimata, 50% informeeritud ja 3,6% valesti informeeritud. Kategooriasse "mitmetähenduslik ja õige" kuulus keskmiselt 14,1% vastustest ja kategooriasse "mitmetähenduslik ja vale" keskmiselt 1,4% vastustest (vt Tabel 3). Eestlaste puhul moodustasid informeerimata ja mitmetähenduslikud vastused kontrollgrupi valimist 46,4%.

Tabel 3. Eesti üliõpilaste keskmine jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal

	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Kõikide väidete vastuste arvu keskmine (vastust)	6,8	11	0,8	3,1	0,3
Osakaal koguvalimist (kõigi väidete kõigist vastustest)	30,9%	50%	3,6%	14,1%	1,4%

Allikas: koostatud autori kogutud andmete põhjal

Tabelist 3 selgub, et vastupidiselt välisüliõpilastele (vt Tabel 1), olid Eesti üliõpilaste vastused pigem informeeritud kui informeerimata, mis näitab nende kõrgemat teadmiste- ning kindlustaset. Eestlaste puhul moodustasid informeerimata ja mitmetähenduslikud vastused kontrollgrupi valimist 46,4%. Kohalike üliõpilaste vastuste seas esines võrreldes välisüliõpilastega rohkem "mitmetähenduslik ja õige" ning "mitmetähenduslik ja vale" kategooriatesse jagunemist. See viitab Eesti üliõpilaste suuremale ebakindlusele, isegi kui nende vastused olid lõpuks õiged. Ka selle grupi puhul oldi rohkem ebakindel õigetes vastustes kui valedes vastustes.

Tabel 4. Eesti üliõpilaste vastused diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriate ja väidete tõepärasuse lõikes

Väärad väited					
	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Vastuseid kokku	35	54	6	14	1
Väärate väidete vastuste keskmine (vastust)	7	10.8	1.2	2.8	0.2
Osakaal koguvalimist (väärate väidete kõigist vastustest)	31,8%	49,1%	5,5%	12,7%	0,9%
Tõesed väited					
	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Vastuseid kokku	33	56	2	17	2
Tõeste väidete vastuste keskmine (vastust)	6.6	11.2	0.4	3.4	0.4
Osakaal koguvalimist (tõeste väidete kõigist vastustest)	30%	50,9%	1,8%	15,5%	1,8%

Allikas: koostatud autori kogutud andmete põhjal

Tabelist 4 selgub, et vastuväitena esitatud väärate väidete puhul osutus keskmiselt 5,5% Eesti üliõpilaste vastustest valesti informeerituks ning vastuväitena esitatud tõeste väidete puhul osutus valesti informeerituks keskmiselt 1,8%. Väärate väidete puhul oli informeerimata vastuseid keskmiselt 31,8% ning tõeste väidete puhul 30%. Väärinformatsiooni tundis kindlusega ära keskmiselt 49,1% vastustest ning tõese informatsiooni tundis kindlusega ära keskmiselt 50,9% vastustest. Ebakindlust vastuste osas esines väärate vastuväidete puhul 13,6%, millest 12,7% olid õiged vastused ning 0,9% valed vastused. Tõeste vastuväidete osas oli ebakindlad vastuseid 17,3%, millest 15,5% olid õiged vastused ning 1,8% valed. Ka Eesti

üliõpilaste puhul esines rohkem ebakindlust tõestele väidetele vastamisel, isegi kui tegu oli õige vastusega.

Ebakindlused, olenemata vastuse tõepärasusest, esinesid Eesti üliõpilaste seas peamiselt väidete puhul, mis puudutasid Tartu linna hädaolukorrast teavitamise viisi, üleujutuse hädaolukorda, üldist ohuhoiatust ja elektrilist hädaolukorda (vt Lisa 4). Kõige rohkem oli informeerimata vastuseid väidete osas, mis puudutasid avalikke varjumiskohti, üldist ohuhoiatust, veeohutust ja elektrilist hädaolukorda (vt Lisa 4). Väidetest, mille puhul oli kõige rohkem informeerimata vastuseid, olid väärad avalikke varjumiskohtade ja veeohutuse väide. Tõesed väited olid üldise ohuhoiatuse ja elektrilise hädaolukorra kohta.

Ülekaalukalt oli Eesti üliõpilaste seas informeeritud vastuseid väidete suhtes, mis puudutasid kriisideks toidu varumist ning tehase tulekahjust tulenevat suitsu (vt Lisa 4). Ülejäänud teemad puudutasid vingugaasi ohutust, üleujutuse hädaolukorda ning avalikke varjumiskohti. Eeltoodud väidetest olid väärad toidu varumise väide, veeohutuse väide ning avalike varjumiskohtade väide. See näitab, et suurem osa Eesti üliõpilasi suutis nende väidete hulgast väärinformatsiooni tuvastada. Valesti informeeritud vastuseid olid Eesti üliõpilaste seas kõige rohkem väidete osas, mis puudutasid elektrikatkestust ja elektriohutust. Eelpool mainitud väidetest oli esimene väär ning teine tõene. Kõige vähem oli informeerimata vastuseid tõese väite osas, mis puudutas tehase tulekahjust levivat suitsu ning kõige vähem oli informeeritud vastuseid tõese väite osas, mis puudutas elektrilist hädaolukorda.

4. ARUTELU

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli uurida Eestis õppivate välismaalaste informatsiooni tajumist. Täpsemalt seda, kas välismaalased on kriisiolukordades väärinformatsioonile vastuvõtlikud või on nad kriisiteemaliste väidete osas pigem informeerimata. Lisaks uurisin Eesti üliõpilasi, et kahe grupi tulemusi võrrelda. Analüüsiks tuginesin Li ja Wagneri (2020) diferentseeritud informeerituse mudelile.

Üliõpilaste valesti informeerituse tase ja kahe grupi võrdlus

Võrreldes välisüliõpilaste ja Eesti üliõpilaste keskmiseid vastuseid, on näha, et mõlemad grupid olid väidete osas võrdselt valesti informeeritud (vt Lisa 5)**.** See tähendab, et mõlemas grupis oli sama palju vastuseid (3,6%), mille puhul vastaja hindas väite valesti ja oli endas kindel. Tulemused kummutavad esimesena püstitatud hüpoteesi H1, et välisüliõpilased on kriisiolukordades kohalike üliõpilastega võrreldes väärinformatsiooni suhtes vastuvõtlikumad. Püstitatud hüpotees eeldas olulisemat erinevust välisüliõpilaste ja Eesti üliõpilaste vastuste jaotumise vahel kategooriasse "valesti informeeritud". Küll aga esineb Eesti üliõpilaste seas vähem vastuseid, mis kuuluvad "mitmetähenduslik ja vale" kategooriasse, mis näitab, et kokkuvõttes oli nende seas valesid vastuseid vähem. Esialgselt selgub, et nii välisüliõpilased kui ka kohalikud üliõpilased on võrdselt tähelepanelikud väärinformatsiooni hindamisel.

Vähene väärinformatsiooni ohvriks langevus on positiivne, sest kriisiolukorrad loovad soodsad tingimused väärinformatsiooni levikuks (Tran jt., 2020) ning on oluline, et inimesed saaksid õigeaegselt tõest informatsiooni (Hunt jt., 2022). Mida vähem inimesed väärinformatsiooni ohvriks langevad, seda vähem võivad nad olla kriisidest negatiivselt mõjutatud (Rexiline Ragini jt., 2018). Kriisi ajal saadud informatsioon ja see, kuidas inimesed seda tõlgendavad, võib mõjutada otsuseid, mis säilitavad nende heaolu, turvalisust ja vara. Valesti informeeritud isikud võivad vale informatsiooni põhjal vastu võtta otsuseid, mis neid ohtu seavad (Lewandowsky jt., 2012).

Väärinformatsiooni ohvriks langesid välisüliõpilased pigem väärate (6,4%) kui tõeste väidete (0,9%) puhul. See tähendab, et nad hindasid väära väite tõeseks ning olid oma vastuses kindlad. Varasemalt on leitud, et inimesed kipuvad liiga kergelt uskuma teavet, mis ei ole tõene (Pantazi jt., 2021). Kuna informatsiooni mitte uskumine nõuab suuremat pingutust kui uskumine, võivad inimesed väära informatsiooni tõeseks pidada (Brashier ja Marsh, 2020; Pantazi jt., 2021). Samuti on leitud, et kui inimesed puutuvad kokku väidetega, mis on valed, kuid tunduvad õiged, võidakse neid omaks võtta kui fakte (Van Der Linden jt., 2023). Eestlased langesid väärate väidete ohvriks vähem (5,5%), kuid hindasid rohkem tõeseid väiteid valeks (1,8%) kui välisüliõpilased.

Antud uuringu kontekst võis välisüliõpilaste haavatavust väärinformatsiooni suhtes vähendada. Kuna välisüliõpilastele esitatud väited olid inglise keeles, võis see muuta informatsiooni tajumise ja hindamise kergemaks. Muukeelsusest tulenev haavatavus võib olla suurem kui kontekst ei ole inglise keelne ning see vajab edasisi uuringuid. Van Der Linden jt (2023) on rõhutanud, et vastuvõtlikkus sõltub nii informatsioonist kui ka informatsiooni vastuvõtja omadustest.

Üliõpilaste informeerituse ja informeerimatuse tase ning kahe grupi võrdlus

Suurem osa välisüliõpilaste vastustest kuulus pigem kategooriasse informeerimata (43,2%) kui õigesti või valesti informeeritud. See tähendab, et nad vastasid rohkem “Ei oska öelda”, kui langesid väärinformatsiooni ohvriks või olid väidete osas informeeritud. Tulemused toetavad teisena püstitatud hüpoteesi H2, et välisüliõpilased on pigem informeerimata kui valesti informeeritud. See tähendab, et Eestis õppivad välisüliõpilased ei ole valesti informeeritud, vaid neil puudub teadlikkus erinevate kriisiolukordade aspektidest ning juhistest.

Vastupidiselt välisüliõpilastele oli Eestlaste seas rohkem informeeritud (50%) vastuseid kui informeerimata (30,9%) vastuseid ehk nad on erinevatest kriisiolukordadest teadlikumad. Kahe grupi erinevused võivad tuleneda keelebarjäärist või kultuurilistest erinevustest, mis on välismaalaste seas suureks murekohaks (Sherry jt., 2010). Lisaks võib välisüliõpilasi selles olukorras iseloomustada teooriaosas välja toodud mõistega “teabevaegus”, mis tähendab, et inimestel on puudu ressurssidest teabe otsimiseks (Akkadia, 2020). Seda toetab ka antud bakalaureusetöö, näidates, et kohalikud üliõpilased on rohkem informeeritud kui välisüliõpilased. Lisaks võib see tuleneda nii sotsiaalse võrgustiku puudusest kui ka ebapiisavatest infootsimise oskusest (Akkadia, 2020).

Informeerimata olek võib muuta inimese kriisi ajal haavatavaks või võimendada haavatavust. Varasematest uuringutest on selgunud, et eriolukorra ajal oli välismaalastel raskusi informatsiooni kättesaadavusega ning neil puudus teadlikkus allikate usaldusväärsuse kohta (Akkadia, 2020). Lisaks on muust rahvusest elanikud on Eestis väljendanud rahulolematust teenuste kättesaadavusega, mille kättesaamatus on peamiselt tekkinud keelebarjääri tõttu (Kantar Emor, 2023).

Võrreldes välismaalastega võib-olla kohalikel üliõpilastel kergem mõista kohalikku konteksti, sealhulgas kriisi käitumisjuhendeid, mis võimaldab neil kriisiolukorras informatsiooni tõhusamalt tõlgendada. Inimeste haavatavus suureneb, kui neil on piiratud juurdepääs informatsioonile (keelebarjäär, infootsimise oskused, võõras kultuurikontekst) ja sidevahenditele (Hansson jt., 2020). Näiteks kui nende võime mõista sõnumeid on keelebarjääri tõttu häiritud, võib neil olla raskusi abi palumisel kriisi ajal ohus olles või hoiatuse saamisel ähvardava ohu kohta (Samas).

Töö tulemused näitavad, et rohkem on oluline panustada inimeste informeerimisse kui väärinformatsiooni kaitsesse. Seda nii välisüliõpilaste kui ka Eesti üliõpilaste puhul. Inimeste informeeritus ei sõltu ainult nendest endast, vaid ka muudest teguritest, mida nad ise kontrollida ei saa. Selle hindamiseks on kindlasti oluline uurida suuremat valimit ning kasutada olukorra spetsiifilisemaid näiteid. Samuti tuleks uurida välisüliõpilaste usaldusväärsust erinevate informatsiooniallikate vastu. See võib anda väärtuslikku teavet, kuidas tõese informatsiooniga nendeni jõuda ning informeerituse taset tõsta.

Kui inimene ei ole valesti informeeritud, vaid informeerimata, mõjutab see inimese käitumist ja otsuseid kriisiolukordades. Hansson jt (2020) on rõhutanud, et kriisiolukorras võib inimene muutuda haavatavamaks kui tal tekib raskusi informatsiooni edastamisel, vastuvõtmisel või mõistmisel. Informeerimata olek suurendab antud olukorras välisüliõpilaste haavatavust.

Väidete tõepärasuse lõikes olid välisüliõpilaste vastused väärate väidete puhul rohkem informeerimata kui informeeritud ning tõeste väidete puhul rohkem informeeritud kui informeerimata. See tähendab, et nad pigem suutsid ära tunda tõese informatsiooni kui väära. Keskmiselt pooled Eesti üliõpilased tundsid ära nii väärad kui ka tõesed väited ning olid suhteliselt võrdselt informeerimata nii väärate kui tõeste väidete osas. Ka väidete tõepärasuse lõikes selgub, et Eesti üliõpilased on rohkem informeeritud kui välisüliõpilased. See võib tuleneda erinevatest aspektidest nagu võõras kultuur või informatsiooni tarbimisharjumused. Nende erinevuste täpsema põhjuse väljaselgitamiseks on vajalikud edasised uuringud.

Üliõpilaste ebakindluste tase ja kahe grupi võrdlus

Eesti üliõpilased olid oma vastustes keskmiselt rohkem ebakindlad (15,5%) kui välisüliõpilased (13,6%). Võrreldes välisüliõpilastega hindasid kohalikud üliõpilased rohkem õigeid vastuseid ebakindlateks ja vähem valesid vastuseid ebakindlateks. Mõlemas grupis oldi rohkem ebakindlad õigete vastuste osas kui valede vastuste osas. Ehk suurem osa vastanutest kuulus pigem "mitmetähenduslik ja õige" kategooriasse kui "mitmetähenduslik ja vale" kategooriasse. Eesti üliõpilased on rohkem informeeritud kui välisüliõpilased aga neil esines vastuste osas rohkem ebakindlusi.

Võrreldes ebakindlusi väärate ja tõeste väidete lõikes, esinesid mõlemas grupis ebakindlused kõige rohkem tõeste väidete puhul. See võib tuleneda teadmiste puudusest, kuid varasemas uuringus on leitud, et tihtipeale on inimesed ebakindlad teabe suhtes, mis on tegelikult tõene (Pantazi jt., 2021). Ebakindlate vastuste võrdlusest tuleb ka välja, et kuigi vastajad ei olnud oma vastustes kindlad, suutsid Eesti üliõpilased rohkem väiteid õigesti ära tunda kui välisüliõpilased. See näitab jällegi kohalike üliõpilaste suuremat informeerituse taset.

Kahe grupi erinevused väidete sisu lõikes

Uurides väidete tüüpe, on mõlema grupi puhul märgata mõningaid sarnasusi kui ka erinevusi, mis võib näidata teemasid, mille puhul on vähe informatsiooni või mis vajaksid rohkem tähelepanu. Järgnevalt toon välja väited, mille osas mõlema grupi vastused jaotusid informeerituse mudeli skaalal kõige enam kategooriatesse valesti informeeritud, informeerimata, informeeritud ja ebakindlad. Lisaks väited, mille puhul oli kõige vähem informeerimata ja informeeritud vastuseid.

Kõige enam oli valesti informeeritud vastuseid väite osas, mis puudutas elektrikatkestust (vt. Lisa 2).

V1: „Päästeteenistus avaldab sotsiaalmeedias postituse, milles soovitatakse kasutada küünlaid, kuna need kestavad kauem kui taskulambid. Küünlaid jagab linnavalitsus kõigis veel töötavates linnaliinibussides."

Kuna väärinformatsiooni uskumine võib panna inimesi endale või teistele ohtlikult käituma (Lewandowsky jt., 2012), siis ülaltoodud väite uskumine võib viia inimesed pimedas liikvele, mis võib tekitada ohu elule nii liikluses kui ka tormis. Lisaks võib teadmine, et mingit

kriisiolukorras kasutatavat abivahendit jagatakse kohalikest bussidest, segada bussiliikluse kulgu. Väide võib innustada inimesi kasutama küünlaid peamise valgusallikana, mis võib suurendada juhusliku tulekahju ohtu, eriti kui tormi ajal esineb näiteks gaasilekkeid või muid tuleohtlikke ohte.

Nii välisüliõpilased kui ka Eesti üliõpilased olid kõige rohkem informeeritud väite osas, mis puudutas tehase tulekahjust tulenevat suitsu (vt Lisa 2). Seda näitab vähene informeerimata ja suur informeeritud vastuste tase selle grupi seas. Kui välisüliõpilased olid rohkem informeeritud väidete osas, mis olid tõesed, siis Eesti üliõpilased olid rohkem informeeritud väidete osas, mis olid väärad. See näitab nende suuremat võimekust väärinformatsioon ära tunda.

Eesti üliõpilaste seas esines rohkem üksikuid väited, mille osas oldi ebakindel. Peamiselt olid nad ebakindlad väidete puhul, mis puudutasid Tartu linna hädaolukorrast teavitamise viisi, üleujutuse hädaolukorda, üldist ohuhoiatust ja elektrilist hädaolukorda (vt Lisa 2). Välismaalased olid ebakindlamad väidete osas, mis puudutasid elektrilist hädaolukorda ning tehase tulekahjut. Elektriseadmete käsitluse osas elektrilise hädaolukorra ajal on oluline olla informeeritud, et vältida ohtu tervisele.

Mõlemad grupid olid kõige rohkem informeerimata väidete osas, mis puudutasid avalikke varjumiskohti ning üldist ohuhoiatust (vt Lisa 2).

V7: „Tartu määratud varjumispunktid nõuavad mittekodanikelt eelregistreerimist.“

T8: „Pidev sireen Tartu linnas tähendab üldist hädaolukorda ja elanikud peaksid otsima lisainfot ametlikest kanalitest.“

Avaliku varjumiskoha väite uskumine välisüliõpilaste seas võib tekitada olukorra, kus mittekodanikud jäävad varjumise asemel koju või otsivad varjumispaika kohtadest, mis võivad ohtlikuks kujuneda. Kui väidet usuvad Eesti üliõpilased, võib see tekitada olukorra, kus nad jagavad väärinformatsiooni edasi Eestis elavatele välismaalastele, kes peavad oma koolikaaslasi, sõpru ja kolleege oluliseks infoallikaks (Kantar Emor, 2023). Uskudes väära väidet üldise ohuhoiatuse kohta, võib see mõlema grupi puhul tekitada olukorra, kus nad ei pruugi tajuda olukorra kiireloomulisust ning tekib viivitus vajalike ettevaatusabinõude võtmisega.

Väidete teemade lõikes tuleb välja, et rohkem tähelepanu vajaksid sellised teemad nagu avalikud varjumiskohad, üldine ohuhoiatus ning ohutus elektrikatkestuste ajal.

Selle bakalaureusetöö valmimise ajal käivitus Päästeametil ohuteavituskampaania „Kriisis kuula riiki!“, mille raames tutvustatakse elanikele riigi poolt kasutatavaid ohuteavituskanaleid nagu

SMS, raadio ja sireenid (Ohuteavitus..., i.a.). Kampaania raames täiendatud ohuteavituse brošüür saadetakse inimestele laiali nii eesti, vene ja inglise keeles ning on difgiversioonis saadaval ka ukraina keeles (Samas). Kampaania eesmärk on teadvustada, millistest allikatest saab kriiside ajal informatsiooni ning mida tuleb ohuteavitust saades arvestada (Samas).

Lisaks oleks oluline uurida, millest informeerimatus või valesti informeeritus nende teemade puhul võib tuleneda. Näiteks kas tegemist on vähese informatsiooni või välisüliõpilaste infootsimise ja -hindamise oskustega.

KOKKUVÕTE

Selle bakalaureusetöö eesmärk oli aru saada, milline on Tartus õppivate välisüliõpilaste informatsiooni tajumine kriisiolukordades ning kui hästi suudavad nad väärinformatsiooni võrreldes Eestist pärit Tartu üliõpilastega tuvastada. Hüpoteeside testimiseks ja uurimisküsimusele vastamiseks koostasin diferentseeritud informeerituse mudeli põhjal küsimustiku, millega viisin läbi küsitlusuuringu nii välisüliõpilaste kui ka Eestist pärit Tartu üliõpilaste seas.

Tulemustest selgus, et välisüliõpilased on kriisiolukordi puudutavate teemade osas pigem informeerimata kui valesti informeeritud, mis kummutas esimese hüpoteesi. Võrreldes välisüliõpilasi ja Eestist pärit Tartu üliõpilasi on näha, et kohalikud üliõpilased on rohkem informeeritud kui välisüliõpilased, mis toetab teisena püstitatud hüpoteesi. See tähendab, et Eestis õppivad välisüliõpilased ei ole valesti informeeritud, vaid neil puudub teadlikkus erinevate kriisiolukordade aspektidest ning juhistest. Erinevused informeerituse tasemes võivad tuleneda nii keelebarjäärist, kultuurikontekstist, infoallikatest või infootsimise oskustest. Kohalikel üliõpilastel võib-olla kergem mõista kohalikku konteksti, mis muudab informatsiooni tõlgendamise tõhusamaks.

Eesti üliõpilaste võimekus väärinformatsiooni tõhusamalt ära tunda, tuli välja erinevates osades. Kuigi mõlemas grupis esines võrdne jagunemine kategooriasse “valesti informeeritud”, tundsid Eesti üliõpilased ära rohkem vääraid väiteid kui välisüliõpilased. Väärate ja tõeste väidete lõikes tundsid välisüliõpilased pigem ära tõese informatsiooni kui väärinformatsiooni. Kuigi kohalikud üliõpilased olid oma vastustes rohkem ebakindlad kui välisüliõpilased, suutsid nad rohkem väiteid õigesti ära tunda kui välisüliõpilased. Väidete teemade lõikes tuli välja, et rohkem tähelepanu vajaksid sellised teemad nagu avalikud varjumiskohad, üldine ohuhoiatus ning ohutus elektrikatkestuste ajal.

Tulemustest tuleb välja, et rohkem on vaja panustada inimeste informeerimisse kui väärinformatsiooni kaitsesse, et vähendada inimeste haavatavust kriisiolukordades.

Selle bakalaureusetöö uuringu puhul oli tegemist eeskätt meetodi katsetusega. Kandvate järelduse tegemiseks tuleb kaasata valimisse rohkem inimesi. Lisaks on oluline uurida teisi

võimalikke tegureid, mis võivad mõjutada erinevate elanikkonnarühmade informatsiooni tajumist. Tulevastes uuringutes tuleb lisaks uurida üksikisiku tasandi tegureid nagu haridus, sotsiaalne võrgustik või meedia- ja infopädevus. Välisüliõpilaste haavatavust väärinformatsiooni suhtes võis vähendada uuringu kontekst, mille kinnituseks on ka vaja edasisi uuringuid. Samuti oleks oluline uurida, millest informeerimatus või valesti informeeritus erinevate teemade puhul võib tuleneda.

SUMMARY

Perceptions of misinformation in crises: the case of international students in Tartu

The aim of this thesis is to understand the perception of information in crisis situations by international students studying in Estonia and how well they are able to identify misinformation compared to Tartu students. Differences between the groups - factors such as limited language proficiency and different cultural contexts - may influence the level of information.

To fulfill the purpose of the study, two hypotheses were formulated:

- H1: Foreign students are more susceptible to misinformation in crisis situations compared to local students.
- H2: International students are more likely to be uninformed than misinformed.

In addition, one research question was set:

1) How does the perception and differentiation of information differ between foreign students and Estonian students?

To test the hypotheses and to answer the research question, an experimental survey was created based on the Differentiated Information Awareness Model and conducted among both foreign and Estonian students.

The results showed that foreign students are more likely to be uninformed than misinformed about crisis situations. When comparing foreign students and Estonian students, it can be seen that local students are more informed than foreign students. Differences in the level of information may be due to language barriers, cultural context, information sources or information seeking skills. Although there was an equal split in the 'misinformed' category in both groups, Estonian students recognised more false claims than foreign students.

Keywords: misinformation, international students, Differential Informedness Model, perception of information

KASUTATUD KIRJANDUS

Acerbi, A. (2019). Cognitive attraction and online misinformation. *Palgrave Communications*, *5*(1), 15. https://doi.org/10.1057/s41599-019-0224-y

Akkadia. (2020). *Eestis elavate välismaalaste eriolukorra teadlikkuse uuring 2020 Uuringuaruanne*. Kasutatud 22.03.2024, https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2643/eestis_elavate_valismaalaste_eriolukorra_teadlikkuse_uuring.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Allport, F. H., & Lepkin, M. (1945). Wartime rumors of waste and special privilege: Why some people believe them. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *40*(1), 3–36. https://doi.org/10.1037/h0058110

Beilmann, M. (2020). Küsitlusuuringud. https://samm.ut.ee/kusitlusuuringud/

Brashier, N. M., & Marsh, E. J. (2020). Judging Truth. *Annual Review of Psychology*, *71*(1), 499–515. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010419-050807

Collins, P. H., & Bilge, S. (2020). *Intersectionality* (2nd ed.). Polity Press.

Cook, J., Lewandowsky, S., & Ecker, U. K. H. (2017). Neutralizing misinformation through inoculation: Exposing misleading argumentation techniques reduces their influence. *PLOS ONE*, *12*(5), e0175799. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0175799

Cuervo Sánchez, S. L., Foronda Rojo, A., Rodríguez Martínez, A., & Medrano Samaniego, C. (2021). Media and information literacy: A measurement instrument for adolescents. *Educational Review*, *73*(4), 487–502. https://doi.org/10.1080/00131911.2019.1646708

Ecker, U. K. H., Lewandowsky, S., Cook, J., Schmid, P., Fazio, L. K., Brashier, N., Kendeou, P., Vraga, E. K., & Amazeen, M. A. (2022). The psychological drivers of misinformation belief and its resistance to correction. *Nature Reviews Psychology*, *1*(1), 13–29. https://doi.org/10.1038/s44159-021-00006-y

[EKSS] 'Eesti keele seletav sõnaraamat' 2009. (i.a.). Kasutatud: 20.03.2024, https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=v%C3%A4%C3%A4r&F=M

Enders, A. M., Uscinski, J. E., Seelig, M. I., Klofstad, C. A., Wuchty, S., Funchion, J. R., Murthi, M. N., Premaratne, K., & Stoler, J. (2023). The Relationship Between Social Media Use and Beliefs in Conspiracy Theories and Misinformation. *Political Behavior*, *45*(2), 781–804. https://doi.org/10.1007/s11109-021-09734-6

European Commission. Directorate General for Communications Networks, Content and Technology. (2018). *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation.* Publications Office. https://data.europa.eu/doi/10.2759/739290

European Commission. Joint Research Centre. (2017). *Index for risk management -INFORM: Concept and methodology, version 2017.* Publications Office. https://data.europa.eu/doi/10.2760/094023

Freelon, D., & Wells, C. (2020). Disinformation as Political Communication. *Political Communication*, *37*(2), 145–156. https://doi.org/10.1080/10584609.2020.1723755

Gilbert, D. T., Krull, D. S., & Malone, P. S. (1990). Unbelieving the unbelievable: Some problems in the rejection of false information. *Journal of Personality and Social Psychology*, *59*(4), 601–613. https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.4.601

Gilbert, D. T., Tafarodi, R. W., & Malone, P. S. (1993). You can't not believe everything you read. *Journal of Personality and Social Psychology*, *65*(2), 221–233. https://doi.org/10.1037/0022-3514.65.2.221

Hansson, S., Orru, K., Siibak, A., Bäck, A., Krüger, M., Gabel, F., & Morsut, C. (2020). Communication-related vulnerability to disasters: A heuristic framework. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *51*, 101931. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101931

Hunt, K., Agarwal, P., & Zhuang, J. (2022). Monitoring Misinformation on Twitter During Crisis Events: A Machine Learning Approach. *Risk Analysis*, *42*(8), 1728–1748. https://doi.org/10.1111/risa.13634

Kantar Emor. (2023). *Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2023*. Kasutatud 22.03.2024, https://www.kul.ee/sites/default/files/documents/2024-03/EIM%202023%20aruanne.pdf

Khlaisang, J., & Koraneekij, P. (2019). Open Online Assessment Management System Platform and Instrument to Enhance the Information, Media, and ICT Literacy Skills of 21st Century Learners. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, *14*(07), 111. https://doi.org/10.3991/ijet.v14i07.9953

Kuran, C. H. A., Morsut, C., Kruke, B. I., Krüger, M., Segnestam, L., Orru, K., Nævestad, T. O., Airola, M., Keränen, J., Gabel, F., Hansson, S., & Torpan, S. (2020). Vulnerability and vulnerable groups from an intersectionality perspective. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *50*, 101826. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101826

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Lazer, D. M. J., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., Metzger, M. J., Nyhan, B., Pennycook, G., Rothschild, D., Schudson, M., Sloman, S. A., Sunstein, C. R., Thorson, E. A., Watts, D. J., & Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. *Science*, *359*(6380), 1094–1096. https://doi.org/10.1126/science.aao2998

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "post-truth" era. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, *6*(4), 353–369. https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008

Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and Its Correction: Continued Influence and Successful Debiasing. *Psychological Science in the Public Interest*, *13*(3), 106–131. https://doi.org/10.1177/1529100612451018

Lewandowsky, S., & Oberauer, K. (2016). Motivated Rejection of Science. *Current Directions in Psychological Science*, *25*(4), 217–222. https://doi.org/10.1177/0963721416654436

Lewandowsky, S., Stritzke, W. G. K., Freund, A. M., Oberauer, K., & Krueger, J. I. (2013). Misinformation, disinformation, and violent conflict: From Iraq and the "War on Terror" to future threats to peace. *American Psychologist*, *68*(7), 487–501. https://doi.org/10.1037/a0034515

Li, J., Xie, P., Ai, B., & Li, L. (2020). Multilingual communication experiences of international students during the COVID-19 Pandemic. *Multilingua*, *39*(5), 529–539. https://doi.org/10.1515/multi-2020-0116

Li, J., & Wagner, M. W. (2020). The Value of Not Knowing: Partisan Cue-Taking and Belief Updating of the Uninformed, the Ambiguous, and the Misinformed. *Journal of Communication*, *70*(5), 646–669. https://doi.org/10.1093/joc/jqaa022

Luskin, R. C., & Bullock, J. G. (2011). "Don't Know" Means "Don't Know": DK Responses and the Public's Level of Political Knowledge. *The Journal of Politics*, *73*(2), 547–557. https://doi.org/10.1017/S0022381611000132

Maleku, A., Kim, Y. K., Kirsch, J., Um, M. Y., Haran, H., Yu, M., & Moon, S. S. (2022). The hidden minority: Discrimination and mental health among international students in the US during the COVID‐19 pandemic. *Health & Social Care in the Community*, *30*(5). https://doi.org/10.1111/hsc.13683

Nyhan, B., & Reifler, J. (2010). When Corrections Fail: The Persistence of Political Misperceptions. *Political Behavior*, *32*(2), 303–330. https://doi.org/10.1007/s11109-010-9112-2

Ohuteavitus—Elanikkonnakaitse. (i.a.). Päästeamet. Kasutatud: 20.05.2024, https://www.rescue.ee/et/juhend/elanikkonnakaitse/ohuteavitus

Orru, K., Hansson, S., Gabel, F., Tammpuu, P., Krüger, M., Savadori, L., Meyer, S. F., Torpan, S., Jukarainen, P., Schieffelers, A., Lovasz, G., & Rhinard, M. (2022a). Approaches to 'vulnerability' in eight European disaster management systems. *Disasters*, *46*(3), 742–767. https://doi.org/10.1111/disa.12481

Orru, K., Hansson, S., Klaos, M., Nero, K., Torpan, S. & Siimsen, I. (2022b). Kuidas mõista ja vähendada ühiskonna haavatavust kriisides?. *Turvalisuskompass*, 1, lk 73–87.

Orru, K., Nero, K., Nævestad, T., Schieffelers, A., Olson, A., Airola, M., Kazemekaityte, A., Lovasz, G., Scurci, G., Ludvigsen, J., & De Los Rios Pérez, D. A. (2021). Resilience in care

organisations: Challenges in maintaining support for vulnerable people in Europe during the Covid‑19 pandemic. *Disasters*, *45*(S1). https://doi.org/10.1111/disa.12526

Pantazi, M., Hale, S., & Klein, O. (2021). Social and Cognitive Aspects of the Vulnerability to Political Misinformation. *Political Psychology*, *42*(S1), 267–304. https://doi.org/10.1111/pops.12797

Pasek, J., Sood, G., & Krosnick, J. A. (2015). Misinformed About the Affordable Care Act? Leveraging Certainty to Assess the Prevalence of Misperceptions: Misinformed About the Affordable Care Act. *Journal of Communication*, *65*(4), 660–673. https://doi.org/10.1111/jcom.12165

Pennycook, G., & Rand, D. G. (2021). The Psychology of Fake News. *Trends in Cognitive Sciences*, *25*(5), 388–402. https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.02.007

Polikarpus, S. & Danilas, K., (2022). Olukorrateadlikkuse, olukorramõistmise ja kallutatuse mõõtmine siseturvalisuse valdkonnas. *Turvalikuskompass,* 1, lk 89-107.

Rexiline Ragini, J., Rubesh Anand, P. M., & Bhaskar, V. (2018). Mining crisis information: A strategic approach for detection of people at risk through social media analysis. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *27*, 556–566. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2017.12.002

Rocklage, M. D., Rucker, D. D., & Nordgren, L. F. (2018). Persuasion, Emotion, and Language: The Intent to Persuade Transforms Language via Emotionality. *Psychological Science*, *29*(5), 749–760. https://doi.org/10.1177/0956797617744797

Roozenbeek, J., & Van Der Linden, S. (2019). Fake news game confers psychological resistance against online misinformation. *Palgrave Communications*, *5*(1), 65. https://doi.org/10.1057/s41599-019-0279-9

Schobert, M., Krüger, M., Gabel, F., Orru, K., Nævestad, T.-O., Olson, A., & Schieffelers, A. (2023). How do we know vulnerability when we see it? An approach to integrating ethical reflections into empirical disaster research. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *97*, 104049. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.104049

Schofield, D., Kupiainen, R., Frantzen, V. M., & Novak, A. (2023). Show or tell? A systematic review of media and information literacy measurements. *Journal of Media Literacy Education*, *15*(2), 124–138. https://doi.org/10.23860/JMLE-2023-15-2-9

Sherry, M., Thomas, P., & Chui, W. H. (2010). International students: A vulnerable student population. *Higher Education*, *60*(1), 33–46. https://doi.org/10.1007/s10734-009-9284-z

Shin, J., Jian, L., Driscoll, K., & Bar, F. (2018). The diffusion of misinformation on social media: Temporal pattern, message, and source. *Computers in Human Behavior*, *83*, 278–287. https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.02.008

Silverman, D., Kaltenthaler, K., & Dagher, M. (2021). Seeing Is Disbelieving: The Depths and Limits of Factual Misinformation in War. *International Studies Quarterly*, *65*(3), 798–810. https://doi.org/10.1093/isq/sqab002

Siricharoen, W. V., & Siricharoen, N. (2018). Infographic Utility in Accelerating Better Health Communication. *Mobile Networks and Applications*, *23*(1), 57–67. https://doi.org/10.1007/s11036-017-0900-3

Statistikaamet. (2022). Tabel LES25: VAESUSE JA ILMAJÄETUSE MÄÄR, SUHTELISE VAESUSE SÜVIK JA EBAVÕRDSUSE NÄITAJAD | Näitaja, Isikute rühm ning Vaatlusperiood. [E-andmebaas]. Kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__sotsiaalne-terjutus-laekeni-indikaatorid__vaesus-ja-ebaverdsus/LES25/table/tableViewLayout2. Kasutatud 23.03.2024.

Statistikaamet. (2023). Tabel RV0222U: RAHVASTIK SOO, RAHVUSE JA MAAKONNA JÄRGI, 1. JAANUAR. [E-andmebaas]. Kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik__rahvastikunaitajad-ja-koosseis__rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0222U. Kasutatud: 26.01.2024.

Suarez-Lledo, V., & Alvarez-Galvez, J. (2021). Prevalence of Health Misinformation on Social Media: Systematic Review. *Journal of Medical Internet Research*, *23*(1), e17187. https://doi.org/10.2196/17187

Swire-Thompson, B., & Lazer, D. (2020). Public Health and Online Misinformation: Challenges and Recommendations. *Annual Review of Public Health*, *41*(1), 433–451. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-040119-094127

Tierney, K. J. (2018). *Disasters: A sociological approach*. Polity Press.

Tran, T., Valecha, R., Rad, P., & Rao, H. R. (2020). An Investigation of Misinformation Harms Related to Social Media During Humanitarian Crises. In S. K. Sahay, N. Goel, V. Patil, & M. Jadliwala (Eds.), *Secure Knowledge Management In Artificial Intelligence Era* (Vol. 1186, pp. 167–181). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-3817-9_10

Treen, K. M. d'I., Williams, H. T. P., & O'Neill, S. J. (2020). Online misinformation about climate change. *WIREs Climate Change*, *11*(5), e665. https://doi.org/10.1002/wcc.665

Van Der Linden, S., Albarracín, D., Fazio, L., Freelon, D., Roozenbeek, J., Swire-Thompson, B., & Van Bavel, J. (2023). *Using Psychological Science To Understand And Fight Health Misinformation: An APA Consensus Statement: (506432023-001)* [dataset]. https://doi.org/10.1037/e506432023-001

Vintilă, M., Lăzărescu, G.-M., Kalaitzaki, A., Tudorel, O. I., & Goian, C. (2023). Fake news during the war in Ukraine: Coping strategies and fear of war in the general population of Romania and in aid workers. *Frontiers in Psychology*, *14*, 1151794. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1151794

Walter, N., & Murphy, S. T. (2018). How to unring the bell: A meta-analytic approach to correction of misinformation. *Communication Monographs*, *85*(3), 423–441. https://doi.org/10.1080/03637751.2018.1467564

Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *INFORMATION DISORDER : Toward an interdisciplinary framework for research and policy making Information Disorder Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*. Council of Europe.

LISAD

Lisa 1. Küsimustiku kava inglise keeles

T1	Statement: True	An autumn storm, late afternoon and evening hours. During a power outage in Tartu, emergency services release a social media post, **recommending using flashlights instead of candles to prevent fire hazards**.
F1	Counterpart: False	Emergency services release a social media post, recommending using candles as they last longer than flashlights. The candles are distributed by the city government on all local buses still operating.
Väite uskumine võib viia Inimesed pimedas liikvele, mis võib tekitada ohu elule liikluses ja tormis. Väide võib innustada inimesi kasutama küünlaid peamise valgusallikana, mis võib suurendada juhusliku tulekahju ohtu, eriti kui tormi ajal esineb näiteks gaasilekkeid või muid tuleohtlikke ohte. Haavatavus viitab väärinfo võimendavale rollile.		
F2	Statement: False	Strong summer rains in Tartu. In case of a flooding emergency in Tartu, all townspeople receive an SMS, where small small-petowners (caged animals) are advised to bring their pets to the Tartu Botanical Gardens, as the evacuation buses don't take large cases on board. The high-ground facilites there have a dedicated storage area and services for caged animals.
T2	Counterpart: True	In case of a flooding emergency in Tartu, people are responsible also for their pets. Seeking higher ground or upper floors of buildings is the safest option.
Infokorratuses võivad inimesed jätta oma lemmikloomad hooleta või tekitada iseendale hädaohtlikke olukordi sellega, et lähevad loomi kogumiskohta viima. Näiteks võib see		

viidata aega ohutusse varjumispaika jõudmiseks. Haavatavus viitab kohaliku päästekorralduse mittetundmisele ning väärinfo võimendavale rollile.		
T3	Statement: True	The city of Tartu uses a mobile application that alerts residents to emergencies and provides real-time updates. No preparations from the residents' side is not required.
F3	Counterpart: False	The city of Tartu has no pre-defined means of electronically notifying its residents about emergencies, people are expected to call to the city government directly.
Väide võib panna inimesi linnavalitsusele helistama ning liine koormata. Arvamus, et Tartu linnas inimesi elektrooniliselt hädaohust ei teavitata, võib külvata paanikat, tekitatada ilmajäetuse tunnet ning panna muretsema muukeelsuse pärast.		
F4	Statement: False	During extreme cold weather conditions in Tartu, it's recommended to keep windows open slightly to prevent carbon monoxide buildup.
T4	Counterpart: True	In extreme cold weather in Tartu, ensuring that heating systems are well-cleaned is crucial for preventing carbon monoxide poisoning while keeping windows closed to retain heat.
Väite uskumise puhul võib tekkida segadust ning ebakindlust erinevate kütte meetodite vahel. Inimesed, kellel ei ole ahjukütet, võivad arvata, et peavad kodu tuulutama ning seada ennast ohtlikku olukorda. Lahtiste akendega tekib soojakadu ning oht tervisele.		
T5	Statement: True	Tartu's emergency services advise residents to have a small stockpile of food and water in case of a prolonged crisis.
F5	Counterpart: False	Tartu's emergency services state that stockpiling food and water is not recommended, as it attracts rats and other rodents. Supplies will always be readily available during crises directly from city buses.
Uskumise puhul võidakse jätta varud kogumata ning seeläbi seada ennast ohtlikku olukorda, kus inimestel ei pruugi olla eluks hädavajalikke tooteid. Võidakse minna busse		

otsima, millega lisandub lisaoht liikluses ning busside koormus. Lisaks võib spetsiifiliste kriiside puhul esineda erinevaid ohte – nt üksteise nakatamine, tormioht, ujutuseoht jms.		
F6	Statement: False	In Tartu, a cloud of smoke spreads across the city during a fire at a factory on the outskirts of the city, meaning homeowners with chimneys need to ventilate their houses to avoid dangerous smoke.
T6	Counterpart: True	In Tartu, during a factory fire on the outskirts of the city, it is recommended to stay indoors and close windows and doors to avoid exposure. Chimney house-owners are not expected to take extra specific action.
Tehase tulekahju puhul tuleks hoida uksed ja aknad suletuna, et vältida suitsu tuppa sattumist. Väidet uskudes võivad inimesed selle tagajärjel sisse hingata ohtlikku suitsu.		
T7	Statement: True	Tartu has designated emergency shelters throughout the city that can be used by residents during disasters.
F7	Counterpart: False	The designated emergency shelters in Tartu, require pre-registration by non-citizens.
Inimesed jätavad ohtliku olukorra ajal varjupaika minemata, arvates, et sinna ei võeta vastu mittekodanikke, kes pole ennast varasemalt registreerunud. See võib viia ohtliku olukorrani, kus inimesed jäävad koju või otsivad varju muudest ohtlikest kohtadest.		
F8	Statement: False	If you hear a continuous siren in Tartu, it means you should immediately evacuate the city.
T8	Counterpart: True	A continuous siren in Tartu is a general emergency alert and residents should seek further information from official channels.
Kui elanikud tõlgendavad pidevat sireeni kui lihtsalt "üldist hädaolukorra hoiatust", ei pruugi nad tajuda olukorra kiireloomulisust ja viivitavad vajalike ettevaatusabinõude võtmisega.		
T9	Statement: True	For water safety during a crisis in Tartu, it’s recommended to boil tap water before use to avoid contamination.

F9	Counterpart: False	Authorities in Tartu assure that tap water remains uncontaminated and safe to drink even during severe crises.
Kui inimesed usuvad, et kraanivett on alati ohutu juua, sõltumata olukorrast, ei pruugi nad võtta asjakohaseid ettevaatusabinõusid, et tagada oma vee joogikõlblikkus hädaolukordades. Tõsised kriisid, näiteks loodusõnnetused või infrastruktuuri rikked, võivad kahjustada vee kvaliteeti, põhjustades saasteainete, haigustekitajate või isegi kemikaalide lekkeid.		
F10	Statement: False	In the event of an electrical emergency in Tartu, it is safe to touch electrical equipment with wet hands and there is no risk of electric shock if the equipment is unplugged.
T10	Counterpart: True	There is a risk of electric shock when handling electrical equipment with wet hands, even when unplugged, as residual current is dangerous.
Inimesed võivad muutuda liiga ettevaatlikuks ja vältida vajalikke meetmeid, näiteks seadmete välja lülitamist tormi või üleujutuste ajal.		

Lisa 2. Küsimustiku kava eesti keeles

T1	Väide: Tõene	Sügistorm, hilisel pärastlõunal ja õhtutundidel. Elektrikatkestus Tartus ning päästeteenistus avaldab sotsiaalmeedias postituse, milles soovitatakse tuleohu vältimiseks kasutada küünalde asemel taskulampe
F1	Vastuväide: Väär	Päästeteenistus avaldab sotsiaalmeedias postituse, milles soovitatakse kasutada küünlaid, kuna need kestavad kauem kui taskulambid. Küünlaid jagab linnavalitsus kõigis veel töötavates linnaliinibussides.
Väite uskumine võib viia Inimesed pimedas liikvele, mis võib tekitada ohu elule liikluses ja tormis. Väide võib innustada inimesi kasutama küünlaid peamise valgusallikana,mis võib suurendada juhusliku tulekahju ohtu, eriti kui tormi ajal esineb näiteks gaasilekkeid või muid tuleohtlikke ohte.		
F2	Väide: Väär	Tugevad suvised vihmad Tartus. Tartu üleujutuse korral saavad kõik linnakodanikud SMS-i, kus väikeste lemmikloomade omanikel (puuriloomad) soovitatakse viia oma lemmikloomad Tartu Botaanikaaeda, sest evakuatsioonibussid ei võta peale suuri esemeid. Selles kõrgemal maapinnal asuvas asutuses on puuriloomade jaoks spetsiaalne hoiuruum ja teenused.
T2	Vastuväide: Tõene	Üleujutuse korral vastutavad inimesed Tartus ka oma lemmikloomade eest. Kõige ohutum on varjumiseks otsida kõrgemat maapinda või hoonete ülemisi korruseid.
Infokorratuses võivad inimesed jätta oma lemmikloomad hooleta või tekitada iseendale hädaohtlikke olukordi sellega, et lähevad loomi kogumiskohta viima. Näiteks võib see viidata aega ohutusse varjumispaika jõudmiseks.		
T3	Väide: Tõene	Tartu linn kasutab mobiilirakendust, mis hoiatab elanikke hädaolukordadest ja annab reaalajas teavet. Elanike poolset ettevalmistust ei ole vaja.
F3	Vastuväide: Väär	Tartu linnal puuduvad etteantud vahendid elanike elektrooniliseks teavitamiseks hädaolukordadest, oodatakse, et inimesed helistaksid otse linnavalitsusse.
Väide võib panna inimesi linnavalitsusele helistama ning liine koormata. Arvamus, et Tartu linnas inimesi elektrooniliselt hädaohust ei teavitata, võib külvata paanikat, tekitatada ilmajäetuse tunnet ning panna muretsema muukeelsuse pärast.		

F4	Väide: Väär	Äärmiselt külma ilmaga Tartus on soovitatav hoida aknad veidi lahti, et vältida vingugaasi kogunemist.
T4	Vastuväide: Tõene	Äärmiselt külma ilmaga Tartus on oluline tagada, et küttesüsteemid oleksid hästi puhastatud, et vältida vingugaasiimürgistusi, hoides samal ajal aknad soojuse säilitamiseks suletuna.
Väite uskumise puhul võib tekkida segadust ning ebakindlust erinevate kütte meetodite vahel. Inimesed, kellel ei ole ahjukütet, võivad arvata, et peavad kodu tuulutama ning seada ennast ohtlikku olukorda. Lahtiste akendega tekib soojakadu ning oht tervisele.		
T5	Väide: Tõene	Tartu päästeteenistus soovitab elanikel pikemaajalise kriisi puhuks omada väikest toidu- ja veevaru.
F5	Vastuväide: Väär	Tartu päästeteenistuse teatel ei ole soovitatav toidu ja vee varumine, sest see meelitab ligi rotte ja teisi närilisi. Varud on kriisi ajal alati kergesti kättesaadavad otse linnaliinibussidest.
Uskumise puhul võidakse jätta varud kogumata ning seeläbi seada ennast ohtlikku olukorda, kus inimestel ei pruugi olla eluks hädavajalikke tooteid. Võidakse minna busse otsima, millega lisandub lisaoht liikluses ning busside koormus. Lisaks võib spetsiifiliste kriiside puhul esineda erinevaid ohte– nt üksteise nakatamine, tormioht, ujutuse oht jms.		
F6	Väide: Väär	Tartu äärelinnas tekkinud tehase tulekahju tagajärjel levib üle linna suitsupilv, mis tähendab, et korstnaga majaomanikud peavad oma maju tuulutama, et vältida ohtlikku suitsu.
T6	Vastuväide: Tõene	Tartu äärelinnas tekkinud tehase tulekahju tagajärjel levib üle linna suitsupilv, mille ajal on soovitatav viibida siseruumides ning sulgeda aknad ja uksed, et vältida kokkupuudet.
Tehase tulekahju puhul tuleks hoida uksed ja aknad suletuna, et vältida suitsu tuppa sattumist. Väidet uskudes võivad inimesed selle tagajärjel sisse hingata ohtlikku suitsu.		
T7	Väide: Tõene	Tartus on kogu linnas määratud varjumispunktid, mida elanikud saavad katastroofide ajal kasutada.
F7	Vastuväide: Väär	Tartu määratud varjumispunktid nõuavad mittekodanikelt eelregistreerimist.

Inimesed jätavad ohtliku olukorra ajal varjupaika minemata, arvates, et sinna ei võeta vastu mittekodanikke, kes pole ennast varasemalt registreerunud. See võib viia ohtliku olukorrani, kus inimesed jäävad koju või otsivad varju muudest ohtlikest kohtadest.		
F8	Väide: Väär	Kui kuulete Tartus pidevat sireeni, tähendab see, et peaksite kohe linnast evakueerima.
T8	Vastuväide: Tõene	Pidev sireen Tartu linnas tähendab üldist hädaolukorda ja elanikud peaksid otsima lisainfot ametlikest kanalitest.
Kui elanikud tõlgendavad pidevat sireeni kui lihtsalt "üldist hädaolukorra hoiatust", ei pruugi nad tajuda olukorra kiireloomulisust ja viivitavad vajalike ettevaatusabinõude võtmisega.		
T9	Väide: Tõene	Kriisiolukorras on vee ohutuse tagamiseks Tartus soovitatav kraanivett enne kasutamist keeta, et vältida saastaineid.
F9	Vastuväide: Väär	Tartu ametiasutused kinnitavad, et kraanivesi on ka raskete kriiside ajal saastamata ja joogikõlblik.
Kui inimesed usuvad, et kraanivett on alati ohutu juua, sõltumata olukorrast, ei pruugi nad võtta asjakohaseid ettevaatusabinõusid, et tagada oma vee joogikõlblikkus hädaolukordades. Tõsised kriisid, näiteks loodusõnnetused või infrastruktuuri rikked, võivad kahjustada vee kvaliteeti, põhjustades saasteainete, haigustekitajate või isegi kemikaalide lekkeid.		
F10	Väide: Väär	Elektriga seonduvas hädaolukorras Tartus ei ole märgade kätega elektriseadmete puudutamise puhul elektrilöögi ohtu, kui seadmed on vooluvõrgust lahti ühendatud.
T10	Vastuväide: Tõene	Elektriseadmete käsitlemisel on elektrilöögi oht, isegi kui need on välja tõmmatud, sest jääkvool on ohtlik.
Inimesed võivad muutuda liiga ettevaatlikuks ja vältida vajalikke meetmeid, näiteks seadmete välja lülitamist tormi või üleujutuste ajal.		

Lisa 3. Välisüliõpilaste vastuste jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal

Väite tähis ja tõepärasus	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
F1: Väär	9	7	3	2	1
T2: Tõene	10	10	1	1	0
F3: Väär	11	6	1	3	1
T4: Tõene	10	8	0	3	1
F5: Väär	11	8	0	3	0
T6: Tõene	7	11	0	4	0
F7: Väär	12	9	1	0	0
T8: Tõene	11	10	0	1	0
F9: Väär	10	8	2	1	1
T10: Tõene	4	10	0	6	2
Vastuseid kokku	**95 (43%)**	**87 (39%)**	**8 (3%)**	**24 (10%)**	**6 (2%)**

Lisa 4. Eesti üliõpilaste vastuste jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal.

Väite tähis ja	Informeerimata	Informeeritud	Valesti	Mitme-	Mitme-

tõepärasus	vastused	vastused	informeeritud vastused	tähenduslikud ja õiged vastused	tähenduslikud ja valed vastused
F1: Väär	5	10	4	3	0
T2: Tõene	7	11	0	4	0
F3: Väär	6	9	1	6	0
T4: Tõene	6	13	0	3	0
F5: Väär	4	17	0	1	0
T6: Tõene	3	17	0	2	0
F7: Väär	9	11	0	2	0
T8: Tõene	8	9	0	4	1
F9: Väär	11	7	1	2	1
T10: Tõene	9	6	2	4	1
Vastuseid kokku	**68 (30%)**	**110 (50%)**	**8 (3%)**	**31 (14%)**	**3 (1%)**

Lisa 5. Välisüliõpilaste ja Eesti üliõpilaste vastuste jagunemine diferentseeritud informeerituse mudeli kategooriatesse vastuväidetele antud vastuse ja kindluse hinnangu põhjal

Välisüliõpilased					
	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Kõikide väidete vastuste arvu keskmine (vastust)	9,5	8,7	0,8	2,4	0,6
Osakaal koguvalimist (kõigi väidete kõigist vastustest)	43,2%	39,5%	3,6%	10,9%	2,7%
Eesti üliõpilased					
	Informeerimata vastused	Informeeritud vastused	Valesti informeeritud vastused	Mitme-tähenduslikud ja õiged vastused	Mitme-tähenduslikud ja valed vastused
Kõikide väidete vastuste arvu keskmine (vastust)	6,8	11	0,8	3,1	0,3
Osakaal koguvalimist (kõigi väidete kõigist vastustest)	30,9%	50%	3,6%	14,1%	1,4%

Allikas: koostatud autori kogutud andmete põhjal

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helina Toompark

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose "Väärinformatsiooni tajumine kriisides Tartu välisüliõpilaste näitel", mille juhendaja on Sten Torpan, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Helina Toompark

27.05.2024